

PROGRAMŲ VERTINIMO METODIKOS TAIKYMO REKOMENDACIJOS

2011 m.

TURINYS

Santrumpų sąrašas	4
Lentelių, paveikslų ir pavyzdžių sąrašas	5
Pagrindinės sąvokos	6
1 PROGRAMŲ VERTINIMO SISTEMA	7
1.1 PROGRAMŲ VERTINIMO TIKSLAI IR PRINCIPAI	7
1.2 PROGRAMŲ VERTINIMO PLANAVIMAS	8
1.2.1 Vertinimo poreikio nustatymas	8
1.2.2 Metinio vertinimo plano sudarymas	9
1.3 PROGRAMŲ VERTINIMO ORGANIZAVIMAS	10
1.3.1 Vertinimo organizavimo būdai	10
1.3.2 Vertinimo atlikimo būdas	10
2 PROGRAMŲ VERTINIMO PROCESAS	12
2.1 VERTINIMO PROJEKTŲ VYKDYMO ETAPAI	12
2.2 VERTINIMO PROJEKTŲ PLANAVIMAS	12
2.2.1 Vertinimo objektas	13
2.2.2 Vertinimo apimtis	13
2.2.3 Vertinimo projekto planas ir techninė specifikacija	14
2.3 VERTINIMO PROJEKTŲ ĮGYVENDINIMAS	15
2.3.1 Vidaus ir mišrių vertinimų organizavimas	15
2.3.2 Vertinimo ataskaitų rengimas	16
2.4 VERTINIMO REZULTATŲ NAUDOJIMAS	17
3 PROGRAMŲ VERTINIMŲ ATLIKIMAS	19
3.1 VERTINIMO STRUKTŪRINIMAS	19
3.1.1 Programos ir jų vertinimo tipai	19
3.1.2 Programų vertinimo aspektai ir klausimai	21
3.1.3 Vertinimo strategija	23
3.2 VERTINIMO METODIKOS NUSTATYMAS IR TAIKYMAS	25
3.3 VERTINIMO IŠVADŲ FORMULAVIMAS	30
3.4 VERTINIMO METODŲ APRAŠYMAS	34
3.4.1 Antrinių šaltinių analizė	34
3.4.2 Stebėsenos duomenų analizė	34
3.4.3 Interviu	35
3.4.4 Apklausa	36
3.4.5 Grupinė diskusija	37
3.4.6 Ekspertų grupė	38
3.4.7 Stebėjimo metodas	39
3.4.8 Konsultacijos su suinteresuotomis grupėmis ar piliečiais	40
3.4.9 Atvejo studija	41
3.4.10 Sąnaudų naudos ir sąnaudų efektyvumo analizė	42
3.4.11 Ekonometrinis modeliavimas ir statistinė analizė	43
LITERATŪROS SĄRAŠAS	45
PRIEDAI	47

1 priedas. Kaimo rėmimo programos intervencijų logika	47
2 priedas. Vertinimo projekto pasiūlymo šablonas	48
3 priedas. Programų metinio vertinimo šablonas	49
4 priedas. Vertinimo projekto plano šablonas	50
5 priedas. Vertinimo projekto plano pavyzdys	52
6 priedas. Galutinės vertinimo ataskaitos šablonas	54

SANTRUMPŲ SĄRAŠAS

ES	– Europos Sąjunga
ESF	– Europos socialinis fondas
FM	– Lietuvos Respublikos finansų ministerija
LR	– Lietuvos Respublika
LPK	Lietuvos pramonininkų konfederacija
MOSTA	– Mokslo ir studijų stebėsenos ir analizės centras
NMA	– Nacionalinė mokėjimų agentūra
SADM	– Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija
SAM	– Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerija
ŠMM	– Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija
TM	– Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija
ŪM	– Lietuvos Respublikos ūkio ministerija
VK	– Valstybės kontrolė
VORT	– Valdymo, orientuoto į rezultatus tobulinimas
VORT-2	– Vyriausybei atskaitingų institucijų funkcijų analizės ir biudžeto programų vertinimo tobulinimo projektas
ŽŪM	– Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerija
ŽEF	– Žinių ekonomikos forumas

LENTELIŲ, PAVEIKSLŲ IR PAVYZDŽIŲ SĄRAŠAS

Lentelės:

1 LENTELĖ. VALDŽIOS SEKTORIAUS IŠLAIDŲ VALDYMO LYGMENYS	7
2 LENTELĖ. VIDAUS IR MIŠRAUS VERTINIMO BŪDŲ STIPRYBĖS IR SILPNYBĖS	11
3 LENTELĖ. TECHNINĖS SPECIFIKACIJOS IR VERTINIMO PROJEKTO PLANO REKOMENDUOJAMAS TURINYS.....	15
4 LENTELĖ. VERTINIMO REKOMENDACIJŲ PATEIKIMO FORMA.....	17
5 LENTELĖ. VERTINIMO PASIŪLYMŲ DĖL REKOMENDACIJŲ ĮGYVENDINIMO PATEIKIMO FORMA.....	18
6 LENTELĖ. PROGRAMOS INTERVENCIJOS LOGIKOS ELEMENTAI	20
7 LENTELĖ. KLAUSIMAI PAGAL PROGRAMŲ VERTINIMO ASPEKTUS	22
8 LENTELĖ. KIEKYBINIŲ IR KOKYBINIŲ METODŲ PALYGINIMAS.	25
9 LENTELĖ. VERTINIMO METODŲ IR BŪDŲ SUDĖTINGUMAS.....	26
10 LENTELĖ. KAI KURIŲ VERTINIMUI ATLIKTI NAUDOJAMŲ METODŲ TRUKMĖ.....	26
11 LENTELĖ. METODŲ IR TYRIMO BŪDŲ TINKAMUMAS PAGAL VERTINIMO TIPĄ IR VERTINIMO ATLIKIMO ETAPĄ	27
12 LENTELĖ. METODŲ TINKAMUMAS PAGAL VERTINIMO ASPEKTUS.....	28
13 LENTELĖ. VERTINIMO METODŲ TINKAMUMAS PAGAL STRATEGINIO VEIKLOS PLANO PROGRAMŲ TIPUS.....	28
14 LENTELĖ. VERTINIMO DIZAINO NUSTATYMO PAVYZDYS.....	29

Paveikslai:

1 PAVEIKSLAS. PROGRAMŲ ATRANKOS VERTINIMUI KRITERIJAI.....	8
2 PAVEIKSLAS. VERTINIMO POREIKIO NUSTATYMO ŽINGSNIAI	9
3 PAVEIKSLAS. VERTINIMO PROJEKTO VYKDYMO ETAPAI	12
4 PAVEIKSLAS. VERTINIMO PROJEKTO APIMTĮ NUSTATANTYS KRITERIJAI	14
5 PAVEIKSLAS. VERTINIMO ATLIKIMO ETAPAI.....	19
6 PAVEIKSLAS. PROGRAMŲ LOGIKA IR JŲ VERTINIMO KRITERIJŲ RYŠYS.....	20
7 PAVEIKSLAS. PROGRAMŲ VERTINIMO LOGINĖ STRUKTŪRA.....	21
8 PAVEIKSLAS. TYRIMO BŪDŲ NUSTATYMAS.....	24
9 PAVEIKSLAS. PROGRAMŲ VERTINIMO TIPAI.....	25
10 PAVEIKSLAS. PROGRAMOS VERTINIMO DIZAINO NUSTATYMAS.....	29
11 PAVEIKSLAS. DUOMENŲ TRIANGULIACIJA	29

Pavyzdžiai:

1 PAVYZDYS. KAIMO RĖMIMO PROGRAMOS VERTINIMAS PAGAL RINKOS TRŪKUMUS.....	31
2 PAVYZDYS. INOVACIJŲ POLITIKOS VERTINIMO PAGRINDAS.	32
3 PAVYZDYS. INOVACIJŲ POLITIKOS VERTINIMO REZULTATŲ VIZUALIZAVIMAS.....	33
4 PAVYZDYS. PIRMINIŲ IR ANTRINIŲ ŠALTINIŲ ANALIZĖS TAIKYMAS VERTINIMUOSE.	34
5 PAVYZDYS. STEBĖSENOS DUOMENŲ ANALIZĖS TAIKYMAS VERTINIME.	35
6 PAVYZDYS. INTERVIU METODO NAUDOJIMAS VERTINIMUOSE.....	36
7 PAVYZDYS. APKLAUSOS METODO NAUDOJIMAS VERTINIMUOSE.....	37
8 PAVYZDYS. FOKUSUOTŲ GRUPINIŲ DISKUSIJŲ METODO TAIKYMAS.....	38
9 PAVYZDYS. EKSPERTŲ PANELĖS NAUDOJIMAS VERTINIMUOSE.....	39
10 PAVYZDYS. STEBĖJIMO METODO TAIKYMAS PROGRAMOS VERTINIME.....	40
11 PAVYZDYS. KONSULTACIJŲ SU VISUOMENE NAUDOJIMAS VERTINIMUOSE.....	41
12 PAVYZDYS. ATVEJŲ STUDIJOS METODO TAIKYMAS VERTINIMUOSE.....	42
13 PAVYZDYS. KAŠTŲ NAUDOS ANALIZĖS NAUDOJIMAS POVEIKIO VERTINIMUOSE	43
14 PAVYZDYS. EKONOMETRINIO MODELIAVIMO NAUDOJIMAS POVEIKIO VERTINIMUOSE.....	44

PAGRINDINĖS SĄVOKOS

Centralizuotas vertinimas – Nacionalinės pažangos programos, plėtros programų, kurių įgyvendinime dalyvauja dvi ir daugiau ministerijų, vertinimas, kurį organizuoja Finansų ministerija ir atlieka Ministro Pirmininko sudaryta vertinimo projekto darbo grupė;

Decentralizuotas vertinimas – ministro valdymo sričių programų (ar jų dalių) vertinimas, kurį organizuoja atitinkama ministerija ir atlieka ministro sudaryta vertinimo projekto darbo grupė.

Funkcijų peržiūra – viena iš priemonių, kuriomis siekiama mažinti viešojo sektoriaus valdymo apimtį ir išlaidas, didinti Vyriausybei atskaitingų institucijų veiklos skaidrumą, efektyvumą, kokybę ir rezultatyvumą.

Išankstinis vertinimas – vertinimas, kuris atliekamas prieš rengiant naują biudžeto programą.

Baigiamasis vertinimas – vertinimas, kuris atliekamas pasibaigus biudžeto programos vykdymui.

Išlaidų peržiūra – valdžios išlaidų peržiūrėjimas atliekamas siekiant taupyti valdžios išlaidas.

Koordinuojanti institucija – programų vertinimų planavimą organizuojanti ir koordinuojanti institucija, kuria paskirta Finansų ministerija.

Metinis vertinimo planas – visų planuojamų atlikti biudžeto programų vertinimų sąrašas, kuris sudaromas vieneriems kalendoriniams metams.

Mišrus vertinimas – vertinimas, kuriam atlikti už programų vertinimą atsakinga institucija pasitelkia išorės nepriklausomus ekspertus.

Stebėseną – nuolatinis duomenų apie programos įgyvendinimo rezultatus rinkimo ir analizės procesas, siekiant atsiskaityti arba tobulinti programos vykdymą, gerinti įstaigos veiklą ir rezultatus.

Tarpinis vertinimas – vertinimas, kuris atliekamas biudžeto programos įgyvendinimo metu.

Techninė specifikacija – mišraus vertinimo proceso dokumentas, kuriame aprašoma detali informacija susijusi su planuojamu vertinimu ir reikalavimai ir užduotys nepriklausomui ekspertui.

Vertinimas – sistemingas ir objektyvus planuojamos vykdyti, vykdomos ar baigtos vykdyti programos finansinės ir nefinansinės vertės nustatymas.

Vertinimo projekto darbo grupė – sudaroma vidaus ir mišrių vertinimų atvejais atlikti programų vertinimą.

Vertinimo projekto planas – pagrindinis vertinimo atlikimo dokumentas, kuriame aprašomas planuojamo vertinimo objektas, tikslai, uždaviniai, vertinimo metodai ir kita su vertinimo projektu susijusi informacija.

Vidinis vertinimas – vertinimas, kuris atliekamas vienos ar kelių ministrų valdymo sritims priskirtų institucijų, pasitelkus tų institucijų vidinius žmogiškuosius išteklius;

1. PROGRAMŲ VERTINIMO SISTEMA

1.1 PROGRAMŲ VERTINIMO TIKSLAI IR PRINCIPAI

Programų vertinimas turi teikti įrodymų (vertinimo duomenų, rezultatų, išvadų ir rekomendacijų), kurie leistų priimti labiau pagrįstus valdymo sprendimus, siekiant efektyviau panaudoti valdžios išlaidas ir pasiekti geresnius programų rezultatus. Šiuolaikiniai valdžios išteklių valdymo (angl. *Public Expenditure Management*) modeliai į valdžios išlaidų valdymą įtraukia tris lygmenis: fiskalinę discipliną, efektyvų išteklių paskirstymą makro lygmeniu bei efektyvų išteklių panaudojimą instituciniame lygmenyje (žr. 1 lentelę). Visi trys lygmenys yra glaudžiai tarpusavyje susiję, todėl net esant geram fiskaliniam balansui bei procedūroms, neefektyvus išteklių paskirstymas makro lygmeniu gali lemti prastą jų panaudojimą, o dėl išaugusių kaštų ilgainiui nukentės fiskalinė disciplina. Tad programų vertinimas gali itin prisidėti siekiant efektyviau valdyti valdžios išlaidas visais lygmenimis, nes jis turi teikti informacijos priimant sprendimus dėl efektyvaus išteklių paskirstymo makro lygiu bei efektyvaus jų panaudojimo instituciniu lygiu.

1 lentelė. Valdžios sektoriaus išlaidų valdymo lygmenys

Išlaidų valdymo lygmuo	Išlaidų valdymo lygmens aprašymas
1. Fiskalinė disciplina	Biudžeto sudarymas turi būti paremtas aiškiais ir įgyvendinamais sprendimais, atsižvelgiančiais ne tik į valdžios išlaidų poreikį, bet ir į programų aplinkos veiksmų visumą. Asignavimų limitai turi būti nustatyti prieš priimant individualius išlaidų sprendimus, jie turi būti finansiškai subalansuoti vidutinio ir ilgesnio laikotarpio perspektyvoje.
2. Efektyvus išteklių paskirstymas makro lygiu	Valdžios išlaidos paskirstomos pagal vyriausybės prioritetus ir programų efektyvumą. Biudžeto sudarymo sistema turi skatinti išlaidų perskirstymą, pirmenybę teikiant svarbesniems prioritetams ir efektyvesnėms programoms.
3. Efektyvus išteklių naudojimas instituciniu lygiu	Asignavimų valdytojų institucijos sukuria efektyvesnius produktus ir efektyviau teikia paslaugas negu anksčiau, konkurencingomis rinkos kainomis.

Šaltinis: Allen Schick. *A Contemporary Approach to Public Expenditure Management*. International Bank for Reconstruction and Development, 1998.

Programų vertinimas taip pat yra viena iš priemonių (šalia veiklos rezultatų stebėsenos ar kitų priemonių) tobulinant valdymą, orientuotą į rezultatus. Be to, programų vertinimas turi padėti atsiskaityti tarptautinėms organizacijoms, Lietuvos aukščiausios valdžios institucijoms, tobulinti valstybės tarnautojų ir kitų darbuotojų, dalyvaujančių programų vertinime, kompetencijas veiklos valdymo, vertinimo ar atitinkamų valstybės politikų srityje.

Programų vertinimui taikytini šie svarbiausieji principai:

- tikslingumo - suformuluoti vertinimo tikslai, o vertinimo rezultatai ar rekomendacijos panaudojami įstaigos veiklai gerinti ir programos vykdymui tobulinti; Vertinimo ataskaitos turi būti rengiamos siekiant pašalinti tam tikrą įrodymų, kurie yra reikalingi valdymo sprendimams valdymo, spragą;
- integruotumo (vertinimas suderintas su kitomis vertinimo priemonėmis, kurios suteikia pagrįstą informaciją sprendimams priimti, – veiklos auditu, stebėseną, Europos Sąjungos struktūrinės paramos programų vertinimu, funkcijų peržiūra, moksliniais tyrimais ir kita); Įrodymų spragai šalinti turi būti pasirenkama tinkamiausia priemonė, o atliekant vertinimą turi būti naudojami programų stebėsenos duomenys;
- savalaikiškumo (vertinimas planuotas ir atliktas laiku, t. y. prieš priimant sprendimą);
- reguliarumo (ne rečiau kaip kartą per 5 metus atliktas institucijos bent vienos programos vertinimas);

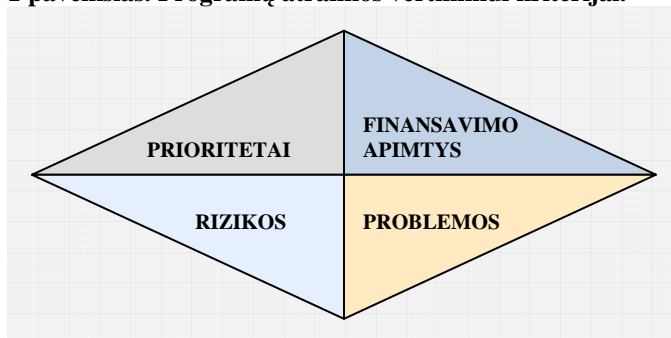
- objektyvumo (vertinimo rezultatų pagrįstumas objektyviais įrodymais); Tai reiškia, kad vertinimo rezultatai turi būti pagrįsti pakankama objektyvių įrodymų apimtimi. Atliekant vertinimą mišriu būdu objektyvumas užtikrinamas skaidriu būdu pasirenkant nepriklausomą vertinimo ekspertą. Jeigu vertinimas atliekamas vidaus būdu, siekti objektyvumo padeda vertinimo funkcijos apibrėžimas už vertinimą atsakingų darbuotojų pareigybių aprašymuose, įvairių institucijų ir padalinių atstovų dalyvavimas vertinimo projektų darbo grupėse.
- viešumo (vertinimo rezultatų prieinamumas visuomenei).

1.2 PROGRAMŲ VERTINIMO PLANAVIMAS

1.2.1 Vertinimo poreikio nustatymas

Programų vertinimai turi būti atliekami identifikavus realų poreikį vertinimui. Tad sprendžiant dėl vertinimo tikslingumo siūloma vadovautis šiais vertinimų atrankos kriterijais: *prioritetais, finansavimo apimtimis, problemomis ir rizikomis* (žr. 1 paveikslas).

1 paveikslas. Programų atrankos vertinimui kriterijai.

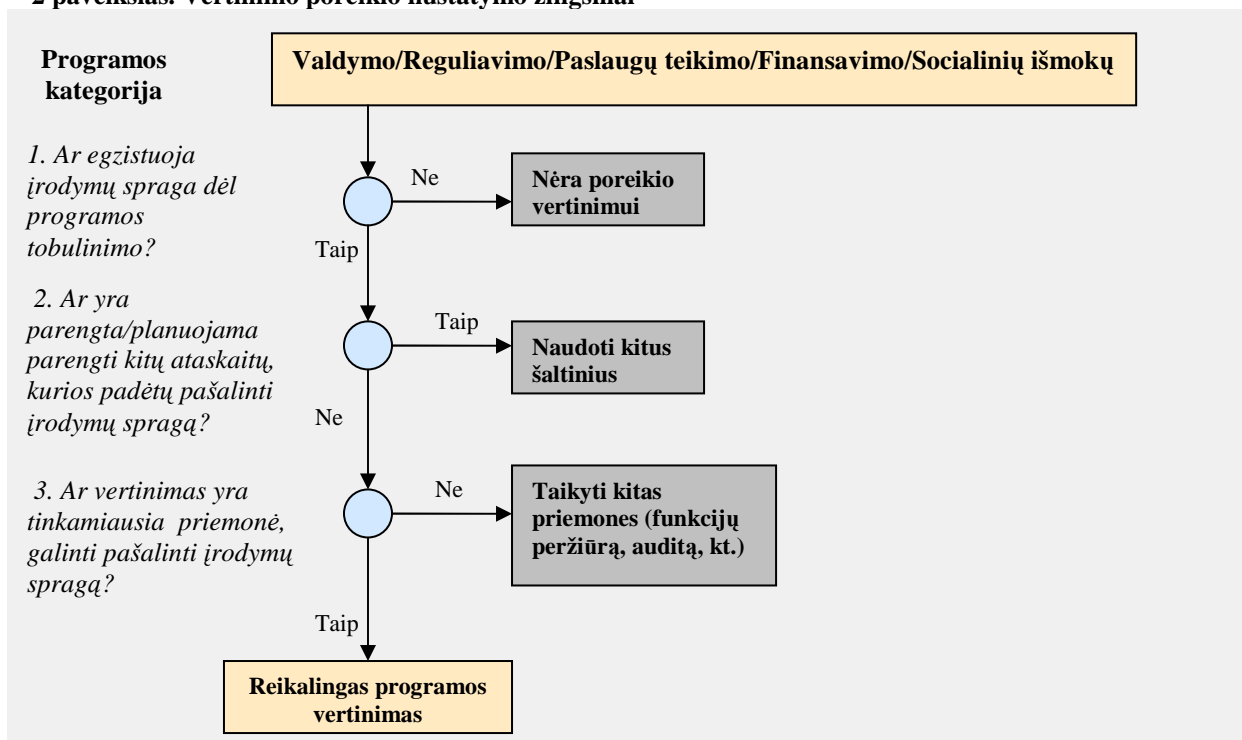
Šaltinis: parengė Viešosios politikos ir vadybos institutas.

Vertinimo atrankos kriterijų aprašymas:

1. *Atitikimas Vyriausybės ar ministerijų prioritetams* – Ministro Pirmininko tarnyba, Finansų ministerija, kitos ministerijos ir asignavimų valdytojai vertinimui galėtų pasirinkti tas strateginių veiklos planų programas ar jų grupes, kurios tiesiogiai prisideda prie Vyriausybės ar ministerijų prioritetų įgyvendinimo pažangos ar padeda įgyvendinti svarbius strateginius tikslus, nustatytus Valstybės ilgalaikės pažangos strategijoje ar atitinkamoje programoje.
2. *Finansavimo apimtys* – horizontalusis prioritetas yra valdžios išlaidų *efektyvumo didinimas*. Finansų ministerija, kitos ministerijos, asignavimų valdytojų institucijos vertinimui galėtų identifikuoti tas strateginių veiklos planų programas ar jų grupes, kurios yra stambios ar naujos, kuriose galima būtų ieškoti galimybių padidinti išlaidų efektyvumą.
3. *Problemos įgyvendinant programas* – problemos, kurias rodo stebėsenos duomenų analizės rezultatai ar kiti informacijos šaltiniai (pvz., dideli nukrypimai nuo planuotų vertinimo kriterijų reikšmių, kurių priežastys nėra aiškios). Vertinimai gali būti identifikuojami remiantis Vyriausybės prioritetų įgyvendinimo pažangos stebėseną ir stebėsenos rezultatais ministerijų bei kitų įstaigų lygmeniu. Taip pat tam tikras įgyvendinimo problemas gali rodyti kiti informacijos šaltiniai (žiniasklaidos pranešimai, suinteresuotųjų grupių ar piliečių skundai ir t. t.);
4. *Programų vykdymo rizikos* – sudarant vertinimo planą gali būti atliekama programų vykdymo rizikos analizė, kuri leistų pasirinkti vertinimui rizikingiausias programas. Rizikos veiksniai gali būti susiję su programos valdymu, konteksto faktoriais (finansavimu, visuomenės pasitikėjimu, politiniu palaikymu) ar su kitais aspektais;
5. Informacijos apie programos pagrįstumą ir įgyvendinimą poreikis.

Taigi vertinimo poreikis gali būti nustatomas, remiantis vienu, keliais ar visais aprašytais pagrindiniais kriterijais. Taip pat svarbu nustatyti, ar vertinimas yra tinkamiausia priemonė numatytiems tikslams pasiekti palyginus su kitomis priemonėmis – funkcijų analize, vidaus auditu ar išlaidų peržiūra. Pagrindiniai vertinimo poreikio nustatymo žingsniai pavaizduoti 2 paveiksle.

2 paveikslas. Vertinimo poreikio nustatymo žingsniai

Šaltinis: parengė Viešosios politikos ir vadybos institutas.

1.2.2 Metinio vertinimo plano sudarymas

Visi planuojami atlikti programų vertinimai turi būti nurodyti patvirtintame metiniame vertinimo plane (šablonas pateikiamas 3 priede), kuris rengiamas vieneriems kalendoriniams metams.

Metinio vertinimo plano sudarymas, svarstymas ir tvirtinimas atliekamas tokia tvarka:

- Ministerijos, prireikus ir Ministro Pirmininko tarnyba, vadovaudamasi vertinimo atrankos kriterijais, iki kiekvienų metų sausio 15 dienos teikia pasiūlymus Finansų ministerijai dėl programų vertinimo atlikimo pagal šių rekomendacijų 2 priede pateiktą formą.
- Ministerijos teikia pasiūlymus dėl programų vertinimo atlikimo, apibendrinusios pasiūlymus dėl biudžeto programų vertinimo iš joms pavaldžių institucijų ir atitinkamų Vyriausybės įstaigų pagal jų priskyrimą atitinkamoms valdymo sritims;
- Finansų ministerija, atsižvelgdama į pateiktus ministerijų, Ministro Pirmininko tarnybos pasiūlymus, stebėsenos duomenų analizės rezultatus ir vertinimo atrankos kriterijus, rengia metinį programų vertinimo plano projektą ir teikia jį Vyriausybei tvirtinti iki kiekvienų metų vasario 1 dienos. Metinio vertinimo plano projektas svarstomas ministerijų atstovų pasitarime, po to - Vyriausybės posėdyje nustatyta tvarka;
- Metinis programų vertinimo planas gali būti patikslintas atsižvelgiant į Ministro Pirmininko, finansų ministro ir atitinkamo ministro pasitarimų sprendimus;
- Metinį vertinimo planą įgyvendina už vertinimą atsakingos institucijos – visi vertinimo plane numatyti vertinimai yra privalomi ir juos įgyvendinus, pagal nustatytą tvarkaraštį turi būti parengtos vertinimo ataskaitos su išvadomis ir rekomendacijomis.

Institucija, atsakinga už vertinimą, savo programų vertinimą mišriu būdu finansuoja iš jai skirtų asignavimų. Biudžeto programoms vertinti gali būti naudojami asignavimai, kurie buvo numatyti užsakomiesiems moksliniams tyrimams. Centralizuotiems vertinimams atlikti mišriu būdu lėšos planuojamos atitinkamoje Finansų ministerijos biudžeto programoje.

Kitas biudžeto programų vertinimo finansavimo šaltinis yra Europos socialinio fondo lėšos.

1.3 PROGRAMŲ VERTINIMO ORGANIZAVIMAS

1.3.1 Vertinimo organizavimo būdai

Už vertinimą atsakinga institucija priklauso nuo to, koku būdu vertinimas organizuojamas – *centralizuotu* ir *decentralizuotu* būdu:

Centralizuoto vertinimo atveju vertinimą atlieka arba organizuoja Finansų ministerija.

Centralizuotai gali būti peržiūrimos valdžios išlaidos ir vertinamas jų efektyvumas, ypač pagal konkrečias valstybės politikos sritis. Vienas centralizuotos peržiūros pavyzdžių – 2009 m. Pasaulio banko atlikta Lietuvos socialinių sektorių viešųjų išlaidų peržiūra. Centralizuotai gali būti vertinama Nacionalinė pažangos programa, plėtros programos, taip pat atliekami vertinimai Vyriausybės prioritetinėse srityse.

Decentralizuoto vertinimo atveju vertinimus atlieka arba organizuoja ministerijos. Decentralizuotai gali būti vertinamos kitos institucijų programos ar jų dalys/grupės, atsižvelgiant į kiekvienos institucijos poreikius. Pavyzdžiui, decentralizuotu būdu buvo atliekamas Kaimo rėmimo programos, už kurią atsakinga Žemės ūkio ministerija, vertinimas.

1.3.2 Vertinimo atlikimo būdas

Programų vertinimas pagal atlikimo būdą gali būti:

- vidinis – vertinimas, kuris atliekamas vienos ar kelių ministrų valdymo sritims priskirtų institucijų, pasitelkus tų institucijų vidinius žmogiškuosius išteklius;

- mišrus – vertinimas, kuriam atlikti už programų vertinimą atsakinga institucija pasitelkia išorės nepriklausomus ekspertus.

Vidaus vertinimas – kai vertinimą atlieka programą įgyvendinanti institucija (pvz., programos rengėjai, koordinatoriai, strateginio planavimo darbo grupė (ar strateginio planavimo padalinys), vadovas ir t. t.). Vidaus vertinimai taip pat gali būti atliekami papildomai perkant išorės ekspertų/mokslininkų paslaugas tam tikroms vertinimo veikloms atlikti (pvz., vertinant specifinę sritį, taikant specifinių žinių reikalaujančius metodus ir t. t.) – toks vertinimo atlikimo būdas laikytinas *mišriu*.

Vidaus vertinimo tipą siūloma rinktis, esant vienai ar daugiau iš šių sąlygų:

- jeigu valstybės tarnyboje pakanka profesinių žinių, kurių reikia pagal atitinkamą vertinimo objektą (pvz., vertinant bendrą inovacijų politikos įgyvendinimą, naudojant projektų valdymo ar kitas priemones);
- jeigu vertinimui nereikalingi sudėtingi metodai ir būdai (pvz., dokumentų analizė, interviu, grupinės diskusijos, stebėsenos duomenų analizė, konsultacijos su suinteresuotomis grupėmis);
- jeigu vertinimas yra smulkios ar vidutinės apimties, kuriam atlikti pakanka vertintojų valstybės tarnyboje.

Mišrus vertinimas – kai vertinimą atlieka programą įgyvendinanti institucija, pasitelkdama išorės nepriklausomus ekspertus.

Mišrų vertinimo tipą siūloma rinktis, esant vienai ar daugiau iš šių sąlygų:

- jeigu vertinimui yra reikalingos profesinės žinios, kurių valstybės tarnyboje nepakanka (pvz., vertinant tokias specifines inovatyvios ekonomikos priemones kaip intelektinės nuosavybės teisių apsauga arba elektromobilių pramonė);
- jeigu vertinimui atlikti reikalingi sudėtingi metodai ir tyrimo būdai (makroekonominis modeliavimas, sąnaudų naudos ar sąnaudų efektyvumo analizė, eksperimentiniai tyrimai ir pan. – metodai aprašomi 3 šių rekomendacijų dalyje), kuriems taikyti valstybės tarnyboje nepakanka vertinimo kompetencijų;
- jeigu vertinimas yra stambios apimties (pagal vertinimo objektą, gilumą, ir kt. (žr. vertinimo dydžio nustatymo aprašymą 2 šių rekomendacijų dalyje) ir jam įgyvendinti valstybės tarnyboje nepakanka vertintojų bei reikalingi išorės ekspertai Skirtingų vertinimo atlikimo būdų stiprybės ir silpnybės pateiktos 2 lentelėje.

2 lentelė. Vidaus ir mišraus vertinimo būdų stiprybės ir silpnybės

Stiprybės	Silpnybės
<i>Vidaus vertinimo būdas</i>	
<ul style="list-style-type: none"> • Pigesnis vertinimo būdas, nes jis finansuojamas iš vertinimą atliekančiųjų tarnautojų darbo užmokesčio; • Lankstesnis vertinimo būdas, kuris leidžia greičiau atlikti paprastesnius vertinimus/ peržiūras. 	<ul style="list-style-type: none"> • Vidaus vertinimui atlikti valstybės tarnyboje reikalingi valstybės tarnautojai su analitinėmis kompetencijomis; • Valstybės tarnybos kultūra gali būti nepakankamai palanki objektyviam vertinimui.
<i>Mišrus vertinimo būdas</i>	
<ul style="list-style-type: none"> • Mišrusis vertinimas suteikia galimybę įsigyti reikiamas ekspertų paslaugas pagal konkretaus vertinimo projekto poreikį; • Vertinimo vykdytojas gali kontroliuoti vertinimo eigą ir vykdyti pasirinkto eksperto/-tų darbo kokybės kontrolę. • 	<ul style="list-style-type: none"> • Perkant išorės eksperto paslaugas reikia numatyti tam skirtas lėšas; • Gali būti sudėtinga rasti atitinkamos srities specialistą konkrečioms vertinimo veikloms atlikti. •

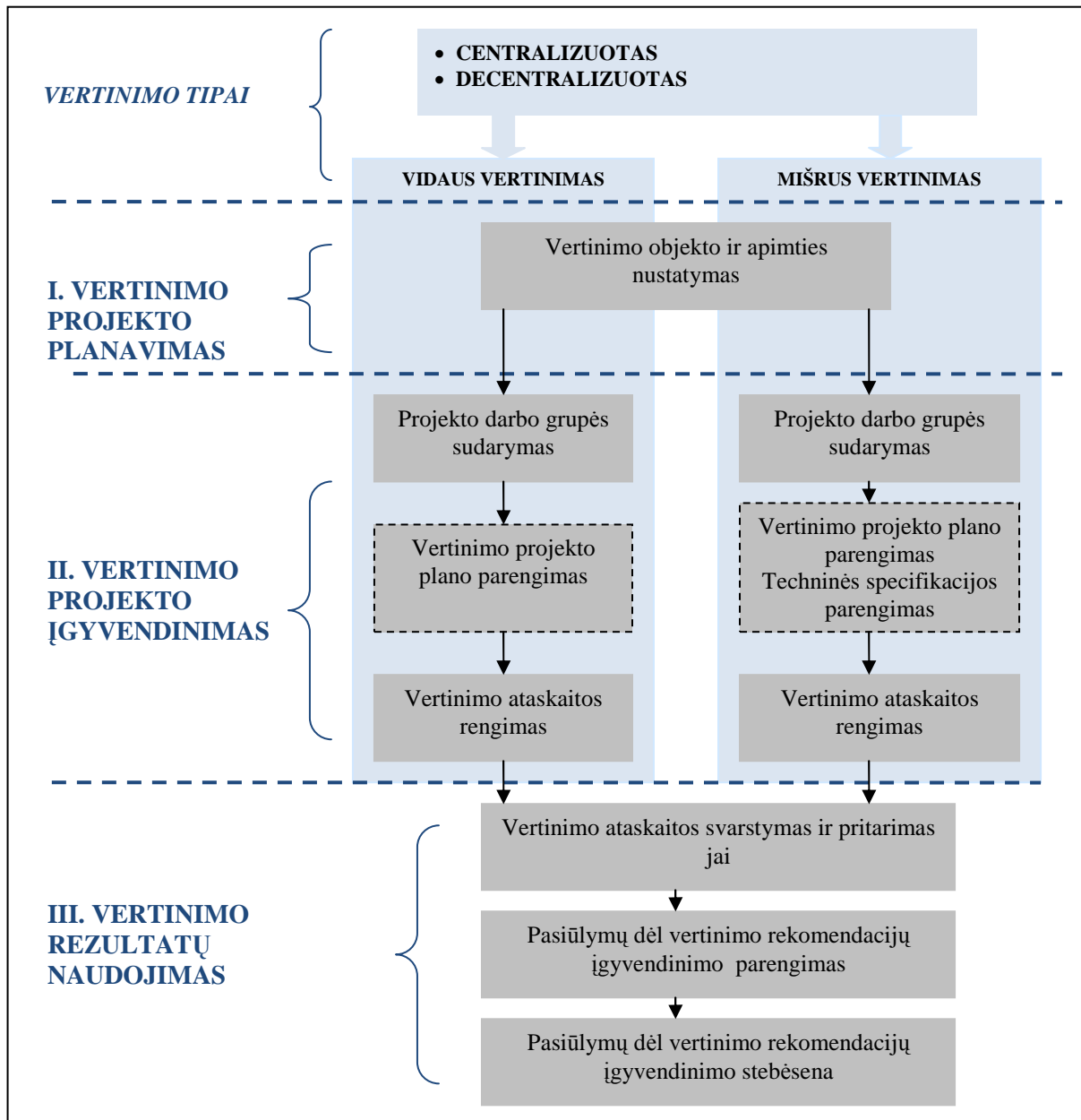
Šaltinis: sudaryta autorių pagal Viešosios politikos ir vadybos institutą.

2. PROGRAMŲ VERTINIMO PROCESAS

2.1 VERTINIMO PROJEKTŲ VYKDYMO ETAPAI

Vertinimo projektų planavimo, įgyvendinimo ir vertinimo rezultatų naudojimo etapai skaidomi į smulkesnes dalis (žr. 3 paveikslas). Kiekvienas etapas yra vienodai svarbus, siekiant sėkmingai įgyvendinti vertinimo projektą – būtina gerai suplanuoti vertinimo projektą, organizuoti efektyvų ir sklandų jo įgyvendinimo procesą bei sukurti prielaidas rezultatų naudojimui, priimant valdymo sprendimus.

3 paveikslas. Vertinimo projekto vykdymo etapai

šaltinis: sudaryta autorių pagal Viešosios politikos ir vadybos institutą.

2.2 VERTINIMO PROJEKTŲ PLANAVIMAS

Programos vertinimo projekto planavimo etape apibrėžiamas vertinimo objektas, nustatoma vertinimo apimtis bei parengiamas vertinimo projekto planas ir projekto techninė specifikacija (jei vertinimas mišrus).

2.2.1 Vertinimo objektas

Pirmiausia nustatoma, kokie yra vertinimo tikslai ir uždaviniai, atsižvelgiant į konkretaus vertinimo poreikį ir jo paskirtį. Vertinimo tikslas leidžia apibrėžti, koks bus vertinimo objektas, o vertinimo uždaviniai detalizuoja vertinamą objektą pagal vertinimo aspektus ir klausimus (kurie aprašyti 3 šių rekomendacijų dalyje). Vertinimo tikslai gali būti daugiau ar mažiau ambicingi, tad atitinkamai ir vertinimo objektas bus platesnis ar siauresnis. Programų vertinimo objektu gali būti:

- *Vidutinės trukmės programos* – Nacionalinė pažangos programa ir plėtros programos. Kadangi šios programos rengiamos naujai, itin aktualus bus jų išankstinis vertinimas.
- *Trumpos trukmės programos* – skirtingų kategorijų strateginio veiklos plano programos (valdymo, reguliavimo, paslaugų teikimo, finansavimo, socialinių išmokų, taip pat įstaigų programos);
- Strateginio veiklos plano *programų grupės* (pvz., visos vienos ministerijos įgyvendinamos programos arba tam tikra grupė finansavimo ar paslaugų teikimo programų) ar tarpinstitucinių veiklos planų priemonės, kurios įgyvendinamos per skirtingų institucijų strateginius veiklos planus;
- *Programų dalys*, vertinant pasirinktus programų tikslus ir uždavinius, ypač jeigu strateginio veiklos plano programos yra stambios, o jų tikslai ir uždaviniai daugiamėčiai (pvz., Kaimo rėmimo programos tikslas yra itin platus – „Plėtoti konkurencingą ir efektyvą žemės ir maisto ūkį, gerinti žemės ūkio produkcijos ir maisto produktų kokybę“, todėl vertinimui galima pasirinkti vieną tokios programos uždavinių, pavyzdžiui, „Užtikrinti kaimo bendruomenių ir vietos veiklos grupių rėmimą“).

Taigi vertinimai pagal pasirinktą objektą gali būti vertikalūs arba horizontalūs. Jeigu vertinimo objektą sudaro vienos ar kelių programų, kurios įgyvendinamos konkrečioje valstybės politikos srityje, vertinimas, toks vertinimas gali būti vadinamas *valstybės politikos vertinimu* (pvz., inovacijų politikos vertinimas). Jeigu vertinimo objektą sudaro tam tikros programos priemonių ar projektų vertinimas, jis gali būti vadinamas *priemonių/projektų vertinimu*.

Dėl išlaidų vertinimo paminėtina, jog kartais programos neapima visų valdžios išlaidų tam tikroje valstybės politikos srityje (pvz., Privatizavimo fondo lėšos, kurios Ūkio ministerijos atveju sudaro gana ženklią visų išlaidų dalį). Nepaisant to, programų vertinimo objektas galėtų būti ne tik programoje numatytos biudžeto lėšos, bet ir kitos valdžios išlaidos tam tikroje valstybės politikos srityje.

2.2.2 Vertinimo apimtis

Planuojant vertinimo projektą, reikia apsispręsti dėl vertinimo dydžio, kadangi nuo to priklauso, koks biudžetas bus reikalingas vertinimo įgyvendinimui bei kokį vertinimo atlikimo būdą geriau pasirinkti (vidaus ar mišrų). Pagal apimtį vertinimo projektai gali būti skirstomi į *stambius*, *vidutinius* ir *smulkius*. Dydį apsprendžia šie kriterijai (žr. 4 paveikslas):

- Vertinimo objektas;
- Vertinimo gilumas;
- Vertinimo metodikos sudėtingumas;
- Vertinimo trukmė.

4 paveikslas. Vertinimo projekto apimtį nustatantys kriterijai.

Kriterijai Vertinimo apimtis	OBJEKTAS	GILUMAS	METODIKA	TRUKMĖ
STAMBUS VERTINIMAS	<i>Platus</i>	<i>Gilus</i>	<i>Sudėtinga</i>	<i>Ilga</i>
VIDUTINIS VERTINIMAS	<i>Vidutinis</i>	<i>Vidutinis</i>	<i>Vidutinė</i>	<i>Vidutinė</i>
SMULKUS VERTINIMAS	<i>Siauras</i>	<i>Negilus</i>	<i>Nesudėtinga</i>	<i>Trumpa</i>

Šaltinis: parengė Viešosios politikos ir vadybos institutas.

1. Vertinimo apimtis priklauso nuo *vertinimo objekto* pasirinkimo. Jei vertinama labai stambi, sudėtinga (pagal tikslų, uždavinių ir priemonių skaičių) programa ar programų grupė, vertinimo objekto apimtis bus plati. Jei vertinama viena vidutinio dydžio programa arba tam tikra vienos sudėtingos programos dalis (pvz., pasirinkti programos tikslas/-ai ir keletas/visi uždaviniai), tuomet vertinimo objektas laikytinas vidutinės apimties. Galiausiai jeigu vertinama smulki strateginio veiklos plano programa ar tam tikra tokios programos dalis/-ys, tokio vertinimo objekto apimtis laikytina siaura.
2. *Vertinimo gilumas* priklauso nuo vertinimo aspektų ir klausimų skaičiaus pasirinkimo (vertinimo aspektai ir klausimai aptariami 3 šių rekomendacijų dalyje). Taip pat vertinimo gilumą apsprendžia vertinimo klausimų sudėtingumo laipsnis (pvz., kai kuriems vertinimo klausimams atsakyti reikia suformuluoti kelis papildomus vertinimo klausimus). Vertinimas bus gilus, jeigu bus numatyta 14 ir daugiau klausimų, tarp kurių bus keletas sudėtingų klausimų. Vertinimas bus vidutinis, jeigu bus numatyta 7-13 vertinimo klausimų, tarp kurių gali būti 1-2 sudėtingi klausimai. Vertinimas su ne daugiau negu šešiais nesudėtingais klausimais bus negilus.
3. *Vertinimo metodų skaičius ir metodikos sudėtingumas* daro didelę įtaką vertinimo apimčiai. Sudėtingais metodais galima laikyti makroekonominį modeliavimą, sąnaudų naudos ar sąnaudų efektyvumo analizę, eksperimentinius metodus ir pan.; vidutinio sudėtingumo – apklausas, statistinę analizę, ekspertų grupės, atvejo studijas ir pan.; paprastais metodais – antrinių šaltinių analizę, stebėsenos duomenų analizę, interviu, grupinės diskusijos. Metodika yra sudėtinga, jeigu apima daug metodų (virš 7), įskaitant kelis sudėtingus metodus arba vertinimo būdus. Metodika yra nesudėtinga, jeigu ji apima keletą nesudėtingų metodų (1-3). Vertinimo metodikos su 4-6 metodais (įskaitant 1-2 sudėtingus metodus) būtų vidutinio sudėtingumo.
4. *Vertinimo trukmė* priklauso nuo prieš tai aptartų vertinimo apimties aspektų – vertinimo objekto, gilumo, metodikos sudėtingumo (orientacinė kai kurių metodų naudojimo trukmė pateikiama 3 šių rekomendacijų dalyje). Taip pat vertinimo trukmė priklauso nuo vertinimo projekto grupės sudarymo ir parinkimo – daugiau ir aukštesnės kvalifikacijos vertintojų gali vertinimą atlikti greičiau ir efektyviau negu vienas ar du asmenys paskirti atsakingais už visą vertinimą. Tai aktualu sprendžiant, kokį vertinimo tipą pasirinkti – vidaus ar mišrų. Ilgas vertinimas galėtų vykti ilgiau nei 9 mėnesius, vidutinis – 7-9 mėn., o trumpas apie 3-6 mėn.

2.2.3 Vertinimo projekto planas ir techninė specifikacija

Vienas iš svarbiausių vertinimo projekto planavimo etapų yra dokumento, kuriame aprašomas planuojamo vertinimo dizainas (nuorodos kaip jį tinkamai nustatyti aptariamos 3 šių rekomendacijų dalyje) ir su vertinimo organizavimu susijusi informacija, parengimas. Vidaus ar mišraus vertinimo atvejais vertinimo projekto darbo grupė rengia *vertinimo projekto planą*, o mišraus vertinimo atveju rengiama dar ir *techninė specifikacija*.

Nuorodos vertinimo projekto plano ir techninės specifikacijos turiniui pateikiamos 3 lentelėje. Vertinimo projekto planą (pagal šių rekomendacijų 4 priedą) rengia vertinimo projekto darbo grupė, kuri vėliau vadovaudamasi parengtu planu, atlieka vertinimą. Vertinimo projekto planas turėtų būti iki 5 psl. apimties vidiniam naudojimui skirtas dokumentas, kuriame aprašomi svarbiausieji su planuojamu vertinimu susiję aspektai (5 priede pateikiamas parengto vertinimo projekto plano pavyzdys).

Mišrių vertinimų atvejais, vertinimo projekto darbo grupė rengia techninę specifikaciją, pagal kurią kartu su viešąjį pirkimą laimėjusiu nepriklausomu ekspertu atlieka vertinimą. Palyginti su vertinimo projekto planu, techninės specifikacijos turėtų būti išsamesnės ir detalesnės. Itin svarbu, kad techninė specifikacija būtų tinkamai parengta, nes tai daro įtaką būsimojo vertinimo kokybei – netinkamai parengta techninė specifikacija gali lemti tai, kad vertinimo objektas ir laukiami rezultatai nebus aiškūs, o dėl to gali atsirasti kliūčių sėkmingam vertinimo įgyvendinimui ir galutinių rezultatų pasiekimui.

3 lentelė. Techninės specifikacijos ir vertinimo projekto plano rekomenduojamas turinys.

Vidaus vertinimas	Mišrus vertinimas
Vertinimo projekto planas (rengia vertinimo projekto darbo grupė)	Techninės specifikacija (rengia vertinimo projekto darbo grupė)
Turinys: - Apibrėžtas vertinimo objektas, vertinimo tikslai ir uždaviniai, siekiami rezultatai; - Apibrėžta vertinimo projekto apimtis: vertinimo aspektai, klausimai, metodai; - Parengtas veiklų planas ir paskirti už jo įgyvendinimą atsakingi darbuotojai; - Nustatytas vertinimo ataskaitų skaičius ir reikalavimai joms. (Plačiau žr. 4 priedą)	Turinys: - Pateiktas vertinimo poreikio pagrindimas; - Apibrėžtas vertinimo objektas, vertinimo tikslai ir uždaviniai, siekiami rezultatai; - Apibrėžta vertinimo projekto apimtis: vertinimo aspektai, klausimai, vertinimo trukmė; - Suformuluoti specifiniai uždaviniai nepriklausomam ekspertui; - Įvardinti laukiami rezultatai, kurie bus pasiekti su eksperto pagalba; - Įvardijamos pagrindinės veiklos, kurias turės atlikti ekspertas.

Šaltinis: sudaryta autorių pagal Viešosios politikos ir vadybos institutą.

2.3 VERTINIMO PROJEKTŲ ĮGYVENDINIMAS

Programų vertinimo projektai įgyvendinami patvirtinus vertinimo projekto planą (vidaus vertinimo atvejais) ir įsigijus nepriklausomo eksperto paslaugą dėl vertinimo paslaugų suteikimo (mišraus vertinimo atvejais).

2.3.1 Vidaus ir mišrių vertinimų organizavimas

Vidaus vertinimas organizuojamas ir atliekamas institucijos viduje (mišraus vertinimo atveju pasitelkiant išorės ekspertų pagalbą), jo įgyvendinimui turi būti suformuojama *vertinimo projekto darbo grupė* (pvz., iš institucijų strateginio planavimo ar kitų padalinių darbuotojų), susidedanti iš:

- Projekto vadovo;
- Vertintojų;
- Išorės ekspertų (jei vertinimas mišrus).

Vertinimo projekto darbo grupės pagrindinės funkcijos:

- rengti, tvirtinti ir įgyvendinti programos vertinimo projekto planą;

- pagal planą atlikti programos vertinimą;
- rengti vertinimo ataskaitą;
- jei vertinimas mišrus, nustatyti išorės eksperto paslaugos reikalavimus (techninę specifikaciją).

Atsižvelgiant į vertinimo projekto apimtį, vertinimo projekto darbo grupę gali sudaryti nuo 4-5 (smulkiam vertinimui) iki 8-10 vertintojų (stambiam vertinimui).

Vertinimo projekto darbo grupės vadovo pagrindinės funkcijos:

- Planuoti ir organizuoti vertinimo įgyvendinimo procesą ir vertintojų darbą;
- Kontroliuoti atliekamo vertinimo kokybę;
- Valdyti vertinimo projekto rizikas;

Esant poreikiui, į darbo grupės sudėtį taip pat galima įtraukti institucijos, kurios programa yra vertinama, vidaus audito padalinio atstovą (jeigu vertinimas susijęs su vidaus audito programa, taip pat jeigu vertinimo objektas apima finansinius ir nefinansinius institucijos veiklos klausimus).

2.3.2 Vertinimo ataskaitų rengimas

Galutinis programų vertinimo rezultatas turi būti kokybiškai parengta galutinė vertinimo ataskaita su pateiktomis išvadomis ir rekomendacijomis. Priklausomai nuo konkretaus vertinimo apimties ir jo įgyvendinimo tipo, gali būti rengiamos kelių tipų ataskaitos (įvadinė, tarpinė, galutinė). Atlikus vertinimą, vertinimo ataskaitai ir joje pateiktoms rekomendacijoms pritaria vertinimo projekto darbo grupė.

• Įvadinė ataskaita

Atliekant vidinį vertinimą, įvadinė ataskaita nėra reikalinga, kadangi už vertinimą atsakingos institucijos vertinimo projekto darbo grupė vertinimą atlieka pagal jos pačios parengtą vertinimo projekto planą. Mišrus vertinimas atliekamas pagal vertinimo projekto planą ir pagal techninėje specifikacijoje nurodytus reikalavimus, todėl esant poreikiui suderinti vertinimo darbų planą tarp nepriklausomo eksperto ir vertinimo projekto darbo grupės, gali būti rengiama *įvadinė ataskaita*. Joje nepriklausomas ekspertas kartu su vertinimo projekto darbo grupe turi pateikti šią informaciją:

- Detalų darbo planą, pateikiant galutinį veiklų tvarkaraštį ir už šių veiklų įgyvendinimą paskirtų vertintojų atsakomybę;
- Atliktų parengiamųjų vertinimo darbų aprašymą.

Po įvadinės ataskaitos pateikimo gali būti rengiamas už vertinimą atsakingo asmens ir nepriklausomo eksperto susitikimas, kurio metu būtų aptariama ši ataskaita ir su projekto įgyvendinimu susiję klausimai.

• Tarpinė ataskaita

Įgyvendinant stambius vertinimo projektus (tiek vidaus, tiek mišrius) siūloma rengti *tarpinę vertinimo ataskaitą*, kurioje būtų pateikiama ši informacija:

- Pradinė surinktų vertinimo duomenų analizė;
- Tarpiniai vertinimo rezultatai ir atsakymai į vertinimo klausimus;
- Mišrių vertinimų atvejais taip pat informuojama apie sutarties vykdymo eigą: sutarties vykdymo sąnaudas, darbo plano vykdymą, atliktas ir likusias įgyvendinti vertinimo veiklas, vertinimo rizikas.

- *Galutinė ataskaita*

Visų tipų programų vertinimų atvejais turi būti rengiama *galutinė vertinimo ataskaita*, kurioje pateikiama:

- Galutiniai atlikto vertinimo rezultatai ir atsakymai į visus vertinimo klausimus;
- Vertinimo rezultatais pagrįstos išvados ir rekomendacijos;
- Mišrių vertinimų atvejais taip pat informuojama apie sutarties įvykdymą: galutines sąnaudas, veiklų įgyvendinamumo laipsnį, sutarties vykdymo metu kilusias problemas ir jų sprendimo būdus.

Galutinės vertinimo ataskaitos apimtis priklauso nuo vertinimo dydžio – stambaus vertinimo galutinė ataskaita turėtų būti išsamesnė ir detalesnė negu smulkaus vertinimo (galutinės vertinimo ataskaitos šablonas pateikiamas 6 priede).

Viena svarbiausių galutinės vertinimo ataskaitos dalių yra konkrečių, aktualių, pagrįstų, tinkamų *rekomendacijų* pateikimas, kurios formuluojamos remiantis vertinimo išvadomis. Atsižvelgiant į vertinimo kontekstą, rekomendacijose turėtų būti pasiūlyta, kaip didinti biudžeto programų tinkamumą, efektyvumą, rezultatyvumą, naudingumą ar tęstinumą. Rekomendacijos gali prisidėti prie žinių tobulinimo bei pateikti konkrečių priemonių, pavyzdžiui:

- dėl patvirtintos programos tolesnio *vykdymo ateityje tikslingumo* (ar programą verta toliau tęsti, kokios yra galimos alternatyvos – sujungimas su kitomis programomis, programos išskaidymas, tam tikrų programos priemonių panaikinimas/naujų sukūrimas ir pan.);
- dėl programos turinio ar valdymo *tobulinimo* (kokių priemonių reikia imtis siekiant didesnio programos vykdymo efektyvumo, geresnio rezultatyvumo; kaip galima tobulinti programos vykdymo institucinę/administravimo sistemą, vykdomas funkcijas, stebėsenos duomenis; kaip spręsti žmogiškųjų išteklių problemas ir pan.);
- dėl programos *finansavimo* (ar reikia didinti/mažinti programos finansavimą, kaip perskirstyti finansavimą tarp programos priemonių ir pan.).

Rekomendacijos teikiamos lentelės forma (žr. 4 lentelę), kurioje pateikiama tokia informacija: trumpas vertinimo metu nustatytos problemos ar rizikos aprašymas, problemos sprendimui siūloma rekomendacija, už jos įgyvendinimą atsakinga institucija ir rekomendacijos įgyvendinimo terminas. Pritarus galutinei ataskaitai su pateiktomis rekomendacijomis, institucija, kurios programa yra vertinama rengia ir tvirtina konkrečius pasiūlymus dėl rekomendacijų įgyvendinimo.

4 lentelė. Vertinimo rekomendacijų pateikimo forma

Nr.	Problema ar rizika	Rekomendacija	Atsakinga institucija/-jos	Įgyvendinimo terminas
1.	Aprašomos vertinimo metu identifikuotą problema, kuri turi būti sprendžiama	Pateikiama rekomendacija, kaip spręsti įvardintą problemą	Nustatoma institucija, kuri turėtų būti atsakinga už rekomendacijos įgyvendinimą	Nurodoma data, iki kurios turėtų būti įgyvendinta rekomendacija.

2.4 VERTINIMO REZULTATŲ NAUDOJIMAS

Programų vertinimo projektų vykdymo procesas baigiamas vertinimo rezultatų naudojimo etapu. Jo metu rengiami pasiūlymai dėl rekomendacijų įgyvendinimo ir atliekama jų įgyvendinimo stebėseną, taip pat viešinami vertinimo rezultatai.

Programų vertinimo rezultatai gali būti naudojami trimis pagrindiniams tikslams:

- *Sprendimų priėmimui* – kai siekiama, jog vertinimo rezultatai būtų panaudoti priimant politinius ar administracinius sprendimus dėl efektyvesnio valdžios išlaidų panaudojimo ar geresnių programų rezultatų;
- *Atsiskaitymui* – kai siekiama atsiskaityti tarptautinėms organizacijoms (finansuotojams), Lietuvos aukščiausios valdžios institucijoms, suinteresuotoms grupėms ar visuomenei už programų vykdymą;
- *Mokymuisi ir žinių formavimui* – vertinimai gali prisidėti prie naujų žinių įgijimo, kurios svarbios tobulinant institucijų veiklą ir siekiant efektyviai naudoti valstybės biudžeto lėšas.

Po pritarimo galutinei vertinimo ataskaitai yra tvirtinami ir įgyvendinami pasiūlymai dėl pateiktų rekomendacijų įgyvendinimo. Atsižvelgiant į atlikto vertinimo paskirtį ir tikslus, siūlytinos dvi alternatyvos:

1. Jeigu buvo centralizuotai ar decentralizuotai vertintos naujos, stambios programos arba Vyriausybės prioritetinių sričių programos/jų grupės, siūloma organizuoti tarpinstitucinį pasiūlymų dėl rekomendacijų įgyvendinimo projekto svarstymą politiniu lygmeniu. Tokiu atveju:
 - Pritarus vertinimo ataskaitai, institucija, kurios programa yra vertinama rengia pasiūlymus dėl rekomendacijų įgyvendinimo (pateikimo formos pavyzdys pateikiamas 5 lentelėje);
 - Pasiūlymų dėl rekomendacijų įgyvendinimo projektas pagal tinkamumą gali būti pristatomas ir svarstomas:
 - atitinkamuose politiniuose dariniuose - Vyriausybėje, Valstybės valdymo tobulinimo komisijoje, kituose nuolatinuose dariniuose (tarybose, komitetuose, darbo grupėse);
 - specialiame pasiūlymų dėl rekomendacijų įgyvendinimo projekto svarstymui skirtame renginyje tikslinėms grupėms, kuri organizuotų už vertinimą atsakinga institucija.
 - Po pasiūlymų dėl rekomendacijų įgyvendinimo svarstymo su sprendimų priėmėjais, parengiami galutiniai pasiūlymai dėl rekomendacijų įgyvendinimo, kurie patvirtinami Vyriausybėje, atitinkamoje ministerijoje ar kitoje asignavimų valdytojo institucijoje.
2. Jeigu atliktas vertinimas buvo decentralizuotas ir smulkus (skirtas labiau asignavimų valdytojo vidiniams poreikiams), tarpinstitucinis pasiūlymų dėl rekomendacijų įgyvendinimo svarstymas nėra būtinas. Tokiu atveju:
 - Pritarus galutinei vertinimo ataskaitai, institucija, kurios programa yra vertinama rengia ir tvirtina pasiūlymus dėl rekomendacijų įgyvendinimo;

5 lentelė. Pasiūlymų dėl rekomendacijų įgyvendinimo pateikimo forma.

Nr.	Rekomendacija	Pasiūlymai rekomendacijos įgyvendinimui	Rekomendaciją įgyvendinanti institucija	Įgyvendinimo terminas	Laukiamas rezultatas
1.	Pateikiamos vertinimo rekomendacijos, trumpai apibūdinant kiekvienos esmę	Aprašomi veiksmai, kurie turi būti vykdomi siekiant įgyvendinti rekomendaciją	Nurodoma institucija, kuri turi imtis konkrečių priemonių rekomendacijai įgyvendinti	Nurodoma data, iki kurios turi būti įgyvendinta rekomendacija	Nurodomas rezultatas, kurio tikimasi įgyvendinus numatomas priemones

Šaltinis: sudaryta autorių pagal Viešosios politikos ir vadybos institutą.

Pasiūlymų dėl rekomendacijų įgyvendinimo stebėseną vykdo Finansų ministerija, kuri organizuojama tokia tvarka:

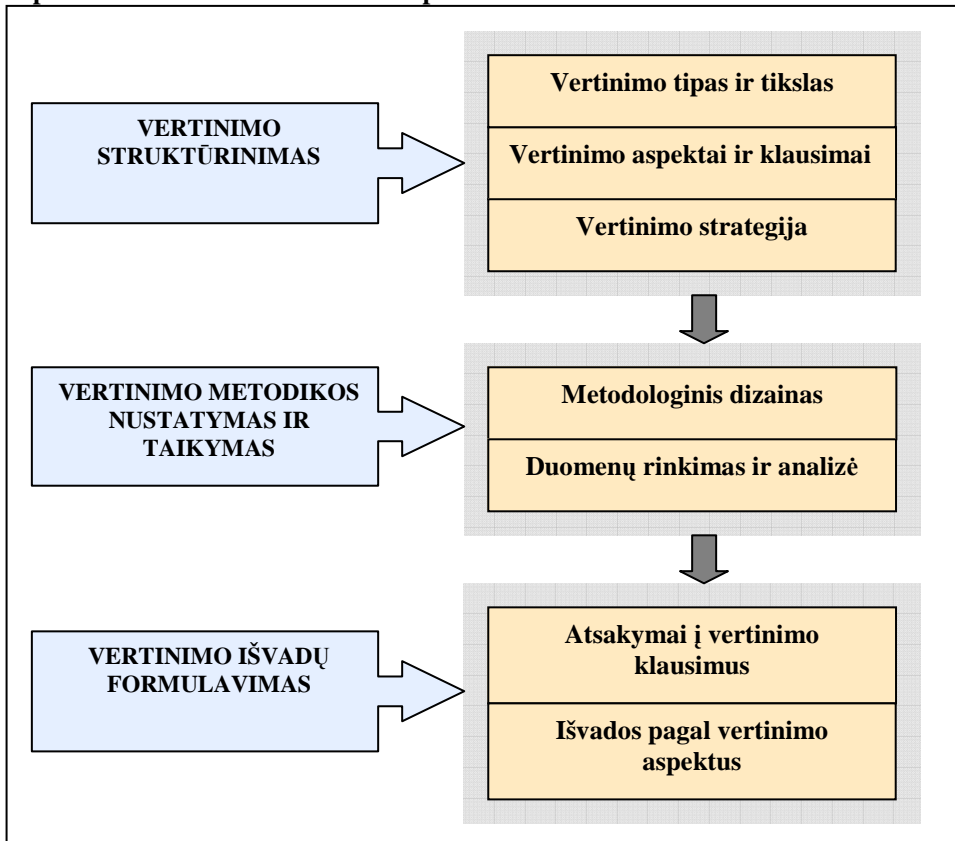
- Institucija, kuriai buvo numatyta imtis konkrečių priemonių rekomendacijai įgyvendinti, turi informuoti Finansų ministeriją apie tokių priemonių taikymą, jų įgyvendinimo procesą ir kylančias problemas (jeigu aktualu), teikti reikiamus duomenis;
- Atėjus rekomendacijos įgyvendinimo priemonės įgyvendinimo terminui, rekomendaciją įgyvendinanti institucija turi raštu informuoti Finansų ministeriją apie pasiektus rezultatus.

Informaciją apie programų vertinimo rekomendacijų įgyvendinimą kaupia, sistemina ir analizuoja koordinuojančioji institucija (Finansų ministerija).

3. PROGRAMŲ VERTINIMO ATLIKIMAS

Šioje dalyje aptariama kaip atlikti vertinimą pradedant nuo jo struktūrinimo, vertinimo metodų pritaikymo duomenims rinkti ir analizuoti, baigiant vertinimo rezultatų bei išvadų formulavimu. Tolesniuose skyriuose detalizuojami šie etapai (žr.5 paveikslas), taip pat atskirai pateikiamas išskirtų metodų, kurie taikytini programų vertinimui, aprašymas.

5 paveikslas. Vertinimo atlikimo etapai

Saltinis: parengė Viešosios politikos ir vadybos institutas.

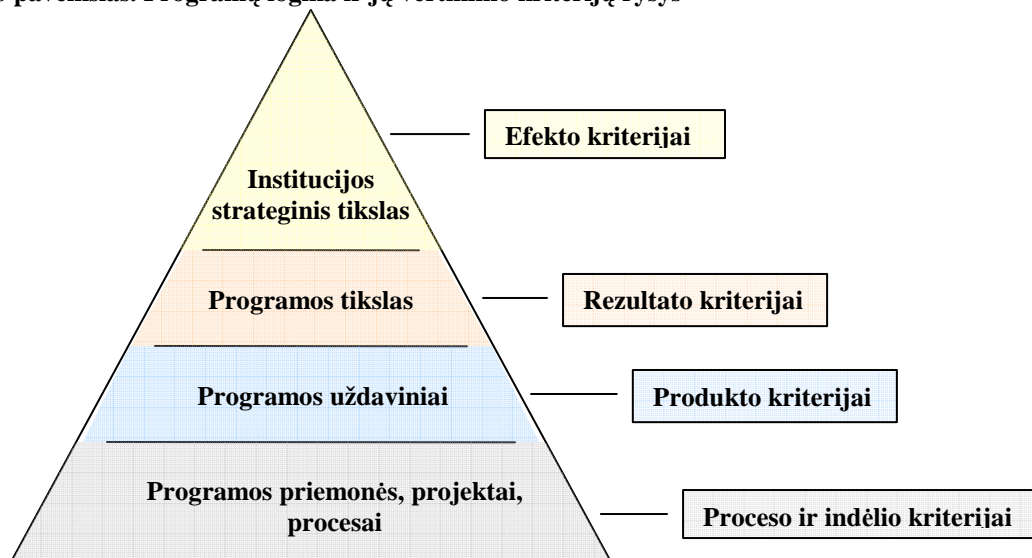
3.1 VERTINIMO STRUKTŪRINIMAS

3.1.1 Programos ir jų vertinimo tipai

Valdžios institucijos veikia tam tikroje socialinėje, ekonominėje ir politinėje aplinkoje, o institucijų vykdomos programos turi atliepti tos aplinkos poreikius ir spręsti tam tikras valstybės politikos problemas. Institucijų programos paprastai skiriamos strateginiams tikslams įgyvendinti, nustatant programos tikslus, uždavinius, priemones (taip pat veiklas priemonėms įgyvendinti). Programų tikslų įgyvendinimui trumpuoju, vidutiniu (tam tikrais atvejais – ilguoju) laikotarpiais pamatuoti naudojami vertinimo kriterijai (žr.6 paveikslas). Taigi institucijų vykdomas programos galima prilyginti įsikišimui į tam tikrą viešosios politikos sritį pagal nustatytą programos intervencinę logiką. Įsikišimas į atitinkamos viešosios politikos sritį grindžiamas prielaidomis, jog: 1) egzistuoja tam tikras poreikis valstybei (t. y. konkrečiai institucijai ar kelioms institucijoms) įsikišti, 2) nustatomi strateginiai siektini tikslai, 3) numatoma programa, kuri

prisidės prie strateginių tikslų pasiekimo, 4) nustatoma koku būdu, vykdant programą bus pasiekti užsibrėžti tikslai – t. y. nustatoma vidinė programos intervencijų logika.

6 paveikslas. Programų logika ir jų vertinimo kriterijų ryšys

Šaltinis: parengta pagal LR Vyriausybės nutarimą „Dėl strateginio planavimo metodikos patvirtinimo“. (Žin., 2002, Nr. 57-2312), aktuali redakcija nuo 2010 09 01.

Programos intervencijų logiką sudaro tokie elementai: tikslai → uždaviniai → indėliai → produktai → rezultatai → poveikis, kurių paaiškinimas pateikiamas 6 lentelėje (pavyzdžiui, grafiškai pavaizduota Kaimo rėmimo programos intervencijų logika pateikiama 1 priede). Netinkamai apibrėžta programos intervencijų logika ir klaidingas priežastinių ryšių nustatymas tarp programos elementų (pvz., jog tam tikrų priemonių įgyvendinimas tikrai padės įgyvendinti keliamą uždavinį) gali neleisti pasiekti programos keliamų tikslų. Dėl to, atliekant programų vertinimus, pradžioje naudinga atlikti programos intervencijų logikos analizę, kurios metu analizuojamas atitikimas ir nuoseklumas tarp programos elementų, o nustačius neatitikimus gali būti teikiami siūlymai dėl tobulinimo kryptių (jeigu yra galimybių koreguoti programas). Taigi programos intervencijų logika yra pagrindas planuojant, įgyvendinant, stebint ir vertinant programos įgyvendinimo rezultatus, o programų vertinimu gali būti siekiama iširti įvairius elementus, kelių elementų santykį, aplinkos veiksnių įtaką vykdomai programai ir pan.

6 lentelė. Programos intervencijos logikos elementai

Programos elementai	Paaškinimas
<i>Tikslas</i>	Per programos vykdymo laikotarpį užsibrėžtas siekis, rodantis planuojamą pasiekti rezultatą per tam tikrą užsibrėžtą laikotarpį.
<i>Uždavinys</i>	Per nustatytą laikotarpį planuojama veikla, užtikrinanti programos nustatyto tikslo įgyvendinimą.
<i>Priemonės, veiklos</i>	Nustatytiems uždaviniams pasiekti yra numatomos priemonės, o pagal priemones gali būti atliekamos tam tikros veiklos, finansuojami atitinkami projektai ir pan.
<i>Indėliai</i>	Indėliai paprastai suprantami kaip fiziniai (pvz., infrastruktūra, techninė įranga, pastatai ir kt.), duomenų (pvz., informacinių sistemų generuojami duomenys), žmogiškieji (pvz., žmonių, dirbančių su konkrečia programa, skaičius), finansiniai programos įgyvendinimo ištekliai.
<i>Produktai</i>	Produktai reiškia materialinį ar intelektualinį produktą ir (ar) paslaugas, kurie atsiranda tikslingai naudojant indėlius uždaviniui įgyvendinti trumpu laikotarpiu.
<i>Rezultatai</i>	Rezultatai rodo naudą (žalą), kurią, įgyvendinus programą, gauna tiesioginiai programos naudos gavėjai.
<i>Poveikis (efektas)</i>	Poveikis (efektas) yra nauda (žala), kurią, įgyvendinus atitinkamą strateginį tikslą, gauna ne tik tiesioginiai programos naudos gavėjai, bet ir kitos grupės ilgesniu laikotarpiu.

Šaltinis: parengė Viešosios politikos ir vadybos institutas.

Pagal programos vykdymo ciklą vertinimas gali būti *išankstinis*, *tarpinis* arba *baigiamasis*:

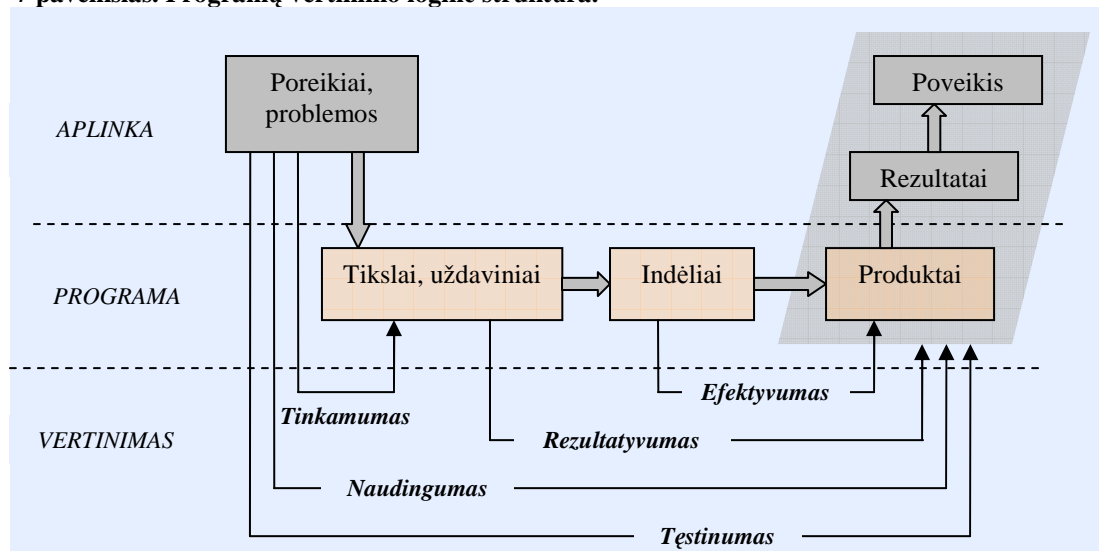
- *Išankstinis vertinimas* atliekamas nusprendus rengti naujos programos projektą – tai gali būti visiškai nauja programa arba esminis ankstesnių programų pertvarkymas. Išankstinio vertinimo rezultatai padeda priimti sprendimą, ar finansuoti naują programą, kokie turi būti jos tikslai ir uždaviniai bei biudžetas, kokia jos įgyvendinimo alternatyva tinkamiausia.
- *Tarpinis vertinimas* atliekamas siekiant tobulinti vykdomos programos įgyvendinimo procesą ir gerinti jos rezultatus. Tarpinio vertinimo rezultatai padeda priimti sprendimą, kokių programos pokyčių reikia, kad būtų užtikrintas programos vykdymo tinkamumas, efektyvumas, rezultatyvumas, tikėtinas poveikis.
- *Baigiamasis programos vertinimas* atliekamas baigus įgyvendinti programą – nuo programos įgyvendinimo užbaigimo praėjus pusei – trimis metams, priklausomai nuo programos turinio). Baigiamojo vertinimo rezultatai padeda nustatyti, ar (ir koku mastu) įgyvendinant programą buvo pasiekti numatyti tikslai ir uždaviniai, koks jos (trumpalaikis ar ilgalaikis) poveikis bei kaštai. Šie rezultatai naudojami priimant valdymo sprendimus dėl būsimų programų turinio (tikslų, uždavinių, priemonių, biudžeto ir t. t.).

Didžioji dauguma strateginių veiklos planų programų Lietuvoje yra tęstinės, tad tarpinis vertinimas bus dažniausiai taikomas vertinimo tipas. Išankstiniai vertinimai bus naudingi rengiant plėtros programas ar Nacionalinės pažangos programą, numatytas Strateginio planavimo metodikoje. Tikėtina, jog baigiamieji vertinimai bus mažiausiai taikomi. Svarbiausia, jog atliktas vertinimas būtų aktualus, o jo rezultatai kokybiški, nes tai sudaro sąlygas vertinimų įrodymus naudoti priimant valdymo sprendimus.

3.1.2 Programų vertinimo aspektai ir klausimai

Atsižvelgiant į tai ką programoje norima įvertinti, pasitelkiami vertinimo aspektai - *tinkamumas*, *efektyvumas*, *rezultatyvumas*, *naudingumas*, *tęstinumas*. Pasirenkant programų vertinimo aspektus svarbu žinoti, kada ir koks iš jų yra tinkamas (žr. 7 paveikslas).

7 paveikslas. Programų vertinimo loginė struktūra.

Šaltinis: parengė Viešosios politikos ir vadybos institutas pagal V. Nakrošis, N. Jarmalavičiūtė, D. Burakienė. *Ką, kaip ir kodėl vertinime? Trumpai apie Europos Sąjungos finansuojamų programų vertinimą*. Lietuvos Respublikos finansų ministerija, 2007, p. 6.

- *Tinkamumo* aspektu analizuojamas atitikimas tarp programos tikslų ir tikslinių grupių poreikių bei programos tinkamumas, sprendžiant socialines ir ekonomines problemas. Pagal tinkamumo aspektą gali būti vertinamas valstybės intervencijų tam tikroje srityje pagrįstumas, programos atitikimas teisės aktams ir strategijoms, analizuojama vidinė

programos intervencijų logika ir pan. Tinkamumo vertinimo rezultatai dažnai pateikia siūlymus, kaip patobulinti programą ir šis vertinimo aspektas dažniausiai taikomas išankstiniuose ir tarpiniuose vertinimuose.

- Programos *efektyvumo* aspektu matuojamas santykis tarp finansinių, kitų indėlių (personalo, laiko) ir sukurtų produktų, rezultatų. Tai reiškia, jog siekiama nustatyti, ar programos rezultatų siekiama mažiausiomis sąnaudomis bei pateikti siūlymus kaip padidinti programos efektyvumą. Šis aspektas dažniausiai naudojamas tarpiniuose ir baigiamuosiuose vertinimuose.
- Analizuojant ir lyginant planuotus bei faktiškai pasiektus tikslus įvertinamas programos *rezultatyvumas*. Taigi šiuo aspektu matuojama, ar buvo pasiekta tai, kas buvo numatyta bei kokie veiksniai daro/darė įtaką rezultatų pasiekimui. Šis aspektas taip pat labiausiai tinkamas tarpiniams ir baigiamiesiems vertinimams.
- *Naudingumo* aspektu vertinama, kiek programos padariniai prisidėjo prie tikslinių grupių poreikių tenkinimo bei socialinių ir ekonominių problemų sprendimo. Šiuo aspektu siekiama įvertinti programos poveikį ir nustatyti priežastinius ryšius tarp programos ir atsiradusių efektų. Programų poveikio įvertinimas yra viena sudėtingiausių užduočių, atliekant vertinimus. Šis aspektas dažniausiai naudojamas baigiamuosiuose vertinimuose.
- *Tęstinumo* aspektu vertinama programos padarinių tęstinumo tikimybė pasibaigus programos įgyvendinimui, tad šis aspektas taikytinas atliekant baigiamuosius programų vertinimus (tikėtinas tęstinumas gali būti analizuojamas ir tarpiniuose vertinimuose). Tęstinumo vertinimas taip pat yra itin sudėtinga užduotis, kadangi sunku numatyti ilgalaikes programos pasekmes, todėl dažnai pagal šį aspektą analizuojamos reikalingos ir esamos prielaidos tęstinumui užtikrinti.

Nustačius, pagal kokius aspektus bus atliekamas vertinimas, detalizuojami konkretūs klausimai pagal pasirinktus aspektus ir pagal pasirinktą vertinimo objektą. Bendrieji klausimai pagal visus vertinimo aspektus bei jų tinkamumas, atliekant skirtingo tipo vertinimus, pateikiami 7 lentelėje. Remiantis šiais bendrųjų klausimų pavyzdžiais, gali būti sudaromi specifiniai klausimai, tinkami konkretaus vertinimo atveju.

7 lentelė. Klausimai pagal programų vertinimo aspektus

Aspekto pavadinimas	Svarbiausi aspekto klausimai	Tinkamas vertinimo tipas
<i>Tinkamumas</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Ar programos tikslai ir uždaviniai atitinka Vyriausybės prioritetus ir dera su ilgalaikiais ir vidutinės trukmės strateginius dokumentus? • Ar programa atitinka konkrečios tikslinės grupės ar visuomenės poreikius ir siekia spręsti aktualias problemas? • Ar valstybės intervencija vykdant vertinamą programą/ priemonę/ veiklą yra pakankamai pagrįsta? • Ar/ kaip/ kiek pasikeitė konkrečios tikslinės grupės/ visuomenės poreikiai programos įgyvendinimo laikotarpiu ir ar vykdoma programa išlieka aktuali? Ar yra poreikis koreguoti programos tikslus? • Koks programos ryšys su kitomis programomis? Ar nėra programų dubliavimo? • Kokia yra programos intervencijų logika (tikslai-uždaviniai-priemonės)? Ar reikia ją patobulinti? 	Išankstinis, tarpinis
<i>Efektyvumas</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Kaip naudojamos programai skirtos finansinės lėšos? • Ar programos tikslai ir uždaviniai siekiami/ pasiekti mažiausiomis sąnaudomis? Ar galima pasiekti geresnių rezultatų tais pačiais (ar net mažesniais) kaštais? • Ar tinkama programos įgyvendinimo institucinė struktūra? • Ar programos valdymas ir administravimas vyksta efektyviai? • Ar programos įgyvendinimui pakanka žmogiškųjų išteklių ir administracinių gebėjimų? • Ar vyksta efektyvus bendradarbiavimas su kitomis įstaigomis įgyvendinant programą? • Kokiais būdais galima pagerinti programos tikslų įgyvendinimo 	Tarpinis, baigiamasis

Aspekto pavadinimas	Svarbiausi aspekto klausimai	Tinkamas vertinimo tipas
	efektyvumą?	
<i>Rezultatyvumas</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Koks yra programos tikslų ir uždavinių pasiekimo, priemonių įgyvendinimo laipsnis? Kodėl jie (ne)įgyvendinti? Kokios kliūtys trukdė pasiekti numatytus rezultatus? • Ar pasirinktos tinkamos priemonės programos tikslams pasiekti? Ar programos tikslai būtų geriau pasiekiami, naudojant kitas priemones? Kokių priemonių naudojimas padėtų pasiekti geresnių rezultatų? • Kokie išoriniai veiksniai daro įtaką programos tikslų pasiekimui? • Kokiais būdais galima pagerinti tikslų pasiekiamumą? • Ar programos pasiekti/ siekiami produktai ir rezultatai yra kokybiški? 	Tarpinis, baigiamasis
<i>Naudingumas</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Kokia yra programos rezultatų nauda naudos gavėjams, kitoms suinteresuotoms grupėms, visuomenei? Kodėl programos rezultatai nepakankamai naudingi naudos gavėjams? • Koks yra socio-ekonominis programos įgyvendinimo poveikis (efektai)? Koks yra grynasis poveikis? • Ar pastebėtas nenumatytas šalutinis programos įgyvendinimo poveikis (efektai)? • Ar programos vykdymas sukėlė laukiamą poveikį (efektus)? Ar siekiamas poveikis būtų atsiradęs, nevykdant programos? • Ar taikant kitas priemones (projektus) būtų galima pasiekti didesnę poveikį (efektus)? 	Baigiamasis
<i>Tęstinumas</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Ar programos sukurti rezultatai bus tvarūs ir naudojami programai pasibaigus? • Ar programos rezultatai bus ilgalaikiai? • Ar programos rezultatai išliks be papildomo finansavimo? Kokie kiti indėliai reikalingi, norint užtikrinti rezultatų tęstinumą? 	Baigiamasis

Šaltinis: parengė Viešosios politikos ir vadybos institutas.

Be įvardintų aspektų, vertinimai taip pat gali būti atliekami ir kitų aspektų, labiau atitinkančių programos sudarymo ar įgyvendinimo specifiką, pagrindu. Be to, vertinant programas, kur įmanoma, tikslinga numatyti papildomus programų vertinimo aspektus, išreiškiančius horizontaliųjų prioritetų įgyvendinimą (arba *horizontaliuosius aspektus*). Keletas svarbiausių horizontaliųjų aspektų pavyzdžių galėtų būti: poveikis užimtumui, poveikis aplinkai, poveikis darniai plėtrai, poveikis lyčių lygybei ir nediskriminavimui, skurdo mažinimui, poveikis informacinės visuomenės plėtrai, poveikis regionų plėtrai, poveikis administracinei naštai piliečiams ar verslui, t. t.

3.1.3 Vertinimo strategija

Vertinimo strategija priklauso nuo to, kokie yra vertinimo tikslai, vertinimo objektas, keliami klausimai. Išskirtinos dvi pagrindinės vertinimo strategijos – formuojamasis ir apibendrinamasis vertinimas:

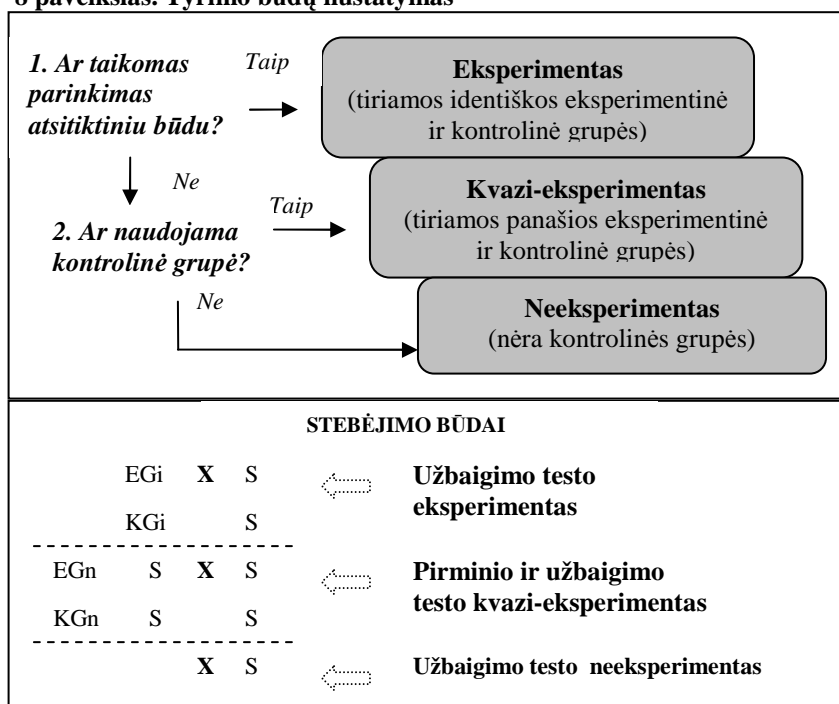
- *Formuojamasis vertinimas* (angl. *formative evaluation*) – atliekamas, kai vertinama nauja ar pradėta vykdyti programa ir siekiama nustatyti jos tinkamumą bei vykdymo efektyvumą. Šio tipo vertinimo rezultatai paprastai naudojami tobulinant programos turinį ir valdymą –tikslus, priemones, įgyvendinimo procesus ir t. t. Toks vertinimas dažniausiai skirtas institucijų vidiniams poreikiams, siekiant nustatyti tobulintinus programų aspektus. Formuojamojo vertinimo metu gali būti atliekama programos poreikių analizė, programos įgyvendinimo procesų ir pažangos vertinimas.
- *Apibendrinamasis vertinimas* (angl. *summative evaluation*) – atliekamas baigiamajame programos vykdymo etape, siekiant nustatyti programos rezultatyvumą, poveikį, naudingumą tikslinėms grupėms. Šio tipo vertinimas dažniausiai apima rezultatų ar poveikio vertinimą, sąnaudų naudos ir efektyvumo analizės taikymą.

Planuojami programų vertinimai pagal keliamus klausimus taip pat gali būti skirstomi į:

- *Aprašomuosius vertinimus* – kai siekiama įvertinti programos vykdymo procesus, programos pasiektus rezultatus, tikslinių grupių pasitenkinimą programa, įvertinti esamą situaciją ir pan. Tokie vertinimai gali pasiūlyti tobulinimo kryptis, padėsiančias programai geriau veikti ir pasiekti geresnių rezultatų. Aprašomojo pobūdžio vertinimai pasitaiko dažniausiai ir gali būti atlikti naudojant ne itin sudėtingus metodus ir tyrimo būdus.
- *Aiškinamuosius vertinimus* – kai siekiama nustatyti priežastinius ryšius tarp programų vykdymo ir atsiradusio efekto, t. y. įvertinti realų programų poveikį. Norint pateikti patikimus atsakymus į priežastinius klausimus, reikia pasitelkti sudėtingus metodus ir tyrimo būdus. Pavyzdžiui, gali būti pasitelkiami kiekybiniai *eksperimentiniai tyrimai* (žr.8 paveikslas), kurie padeda patikrinti priežastinių reiškinių ryšių hipotezes, valdant išorės veiksnių įtaką:
 - Taikant *eksperimentinį tyrimo būdą* yra lyginamos dvi visais atžvilgiais vienodos grupės: eksperimentinė ir kontrolinė, kurios atrenkamos atsitiktinai. Eksperimentinė grupė yra veikiamą nepriklausomo kintamojo (pvz., jai taikoma programa, kurią norima įvertinti), o kontrolinė – ne. Atliekant eksperimentą stebima, koks poveikis pasireiškia abiems grupėms – įvedus kontrolinę grupę, eliminuojamas išorinių kintamųjų poveikis eksperimentinei grupei kadangi daroma prielaida, jog išoriniai nepriklausomi kintamieji vienodai veikia abi grupes, todėl jie atmetami kaip skirtumas tarp kontrolinės grupės pirminio ir baigiamojo testavimo. Tokiu būdu sudaroma galimybė nustatyti priežastinius ryšius tarp programos ir atsiradusių efektų, atsižvelgiant į išorinių veiksnių įtaką.
 - *Kvazi-eksperimentinis tyrimo būdas* taikomas tada, kai nėra galimybių visiškai suvienodinti eksperimentinių ir kontrolinių grupių parametrų, todėl parenkamos panašios grupės ir atliekami tie patys veiksmai, kaip ir eksperimento atveju. Šiuo atveju sumažėja tyrimo išvadų patikimumas nustatant priežastinius ryšius.
 - Efektų stebėjimą galima atlikti keliais būdais: 1) stebima situacija tik po programos vykdymo – tai užbaigimo testas (angl. *post-test*); 2) stebima situacija ir prieš programos vykdymą, ir po jos – tai pirminio ir užbaigimo testas (angl. *pre-test*) ir užbaigimo testas (angl. *post-test*)

Nors eksperimentiniai tyrimai yra patikimiausi, nustatant priežastinius ryšius tarp kintamųjų, vis tik dėl sudėtingumo ir ribotų pritaikymo galimybių socialinių mokslų srityje, jų tinkamumas programų vertinimui yra ribotas.

8 paveikslas. Tyrimo būdų nustatymas

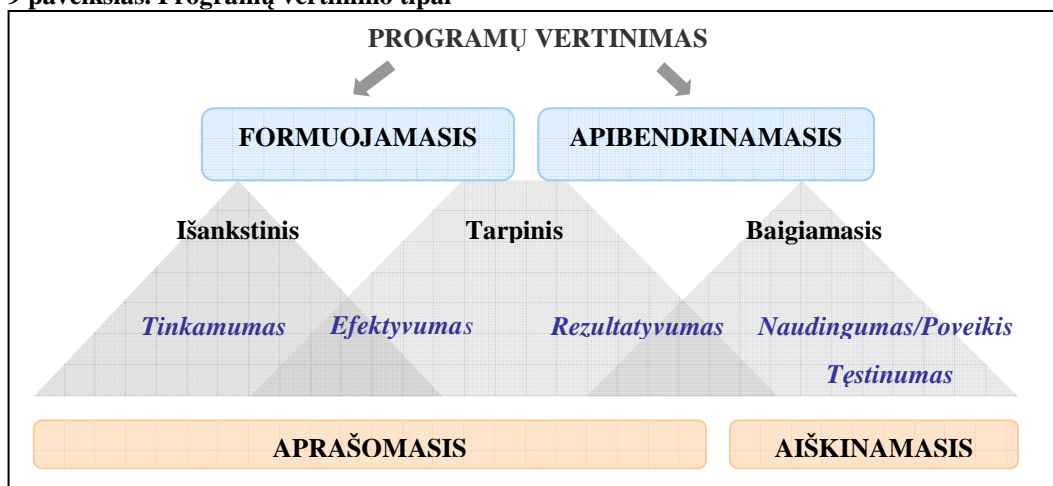
Šaltinis: parengė Viešosios politikos ir vadybos institutas, pagal *The Research Methods Knowledge Base* <http://www.socialresearchmethods.net/kb/destypes.php>

Pastabos: EG – eksperimentinė grupė, KG – kontrolinė grupė, i – identiška, n – neidentiška, X – programos poveikis, S – stebėjimas.

Programų vertinimams atlikti tinkamesni daugiau kokybiniai *neeksperimentiniai tyrimai*, kuomet nėra lyginamos eksperimentinė ir kontrolinė grupės. Šiuo atveju yra tiriamas ir stebimas bendras poveikis, pasireiškiantis po programos vykdymo ar jos vykdymo metu. Nors tokie tyrimai nėra tokie patikimi nustatant priežastinius ryšius kaip eksperimentiniai, jų taikymas yra paprastesnis ir tinkamesnis programų vertinimams, ypač atliekant juos institucijų viduje, kai trūksta specifinių gebėjimų ir resursų taikyti sudėtingus metodus. Neeksperimentiniai tyrimai naudojami siekiant apibūdinti ir paaiškinti tam tikras situacijas, sąlygas ar ryšius, taip pat įvertinti procesus ar produktus, todėl yra tinkami aprašomiesiems vertinimams.

Taigi vertinimai gali būti skirstomi į skirtingus tipus (žr. 9 paveikslas), priklausomai nuo to, kokia programa vertinama ir kokių tikslų siekiama vertinimu. Atsižvelgiant į šiuos aspektus, pasirenkama atitinkama vertinimo strategija, kuriai įgyvendinti turi būti numatoma tam tikra metodologija, kuri aptariama tolesniame skyriuje.

9 paveikslas. Programų vertinimo tipai

Šaltinis: parengė Viešosios politikos ir vadybos institutas.

3.2 VERTINIMO METODIKOS NUSTATYMAS IR TAIKYMAS

Siekiant atsakyti į keliamus vertinimo klausimus pagal nustatytus aspektus, turi būti naudojami tinkami metodai reikalingai informacijai surinkti ir išanalizuoti. Vertinimo metodai pagal tipą skirstomi į kiekybinius ir kokybinius (palyginimą žr. 8 lentelėje). Nors yra daug ir įvairių metodų, šiose rekomendacijose daugiau aptariami tie, kurie labiausiai pritaikomi programų vertinimui: antrinių šaltinių analizė, stebėsenos duomenų analizė, interviu, apklausa, grupinė diskusija, ekspertų grupės, stebėjimo metodas, konsultacijos su suinteresuotomis grupėmis, atvejo studija, sąnaudų naudos ir sąnaudų efektyvumo analizė, ekonometrinis modeliavimas ir statistinė analizė (šių metodų aprašymas pateikiamas 3.4 dalyje).

8 lentelė. Kiekybinių ir kokybinių metodų palyginimas

	Kokybiniai metodai	Kiekybiniai metodai
Paskirtis	Taikant kokybinius metodus siekiama suprasti tikrovę, atsižvelgiant į daugialypės tikrovės egzistavimą, įvairius individų požiūrius.	Taikant kiekybinius metodus siekiama paaiškinti stebimą reiškinį, klasifikuojant ir skaičiuojant tam tikrus jo bruožus.
Analizės logika	Pasitikima subjektyviomis interpretacijomis ir nuomonėmis: pateikiama informacija surinkta žodžiu, kiek galima pilnesne forma.	Siekama pateikti objektyvią, apibendrinamą ir palyginamą informaciją. Vadovaujamosi aiškiomis, tiksliomis, formaliomis procedūromis.

	Kokybiniai metodai	Kiekybiniai metodai
Silpnybės	<ul style="list-style-type: none"> Šie metodai neturėtų būti naudojami plačios apimties vertinimuose ir apibendrinimuose; Darbui imlūs, daug laiko reikalaujantys metodai; Atsiranda rizika pernelyg sureikšminti nereprezentatyvius požiūrius; Atsiranda rizika dėl per plačios apimties informacijos ir didelio duomenų kiekio. 	<ul style="list-style-type: none"> Kai kuriais atvejais kiekybinės informacijos kaupimas nėra įmanomas; Atsiranda rizika kiekybiškai lyginti visiškai skirtingus fenomenus; Tam tikras elgesys yra išimamas iš konteksto, tokiu būdu įvykiai nėra analizuojami kaip vykstantys realiaame pasaulyje; Ignoruojamas tų kintamųjų, kurie nebuvo įtraukti į modelį, poveikis.
Sričių, kuriose šie metodai gali būti naudojami, pavyzdžiai	<ul style="list-style-type: none"> Suinteresuotų grupių nuomonės, vertinant programos/ tam tikros priemonės tinkamumą konkrečiame kontekste; Suinteresuotų grupių atstovų nuomonių apie sukurtų produktų, pasiektų rezultatų kokybės ir galimo poveikio tvarumą vertinimas. 	<ul style="list-style-type: none"> Suinteresuotųjų grupių atstovų apklausa apie bendrą programos tinkamumą; Programos/ tam tikros priemonės efektyvumo ir rezultatyvumo vertinimas pagal iš anksto apibrėžtas gaires.
Metodų pavyzdžiai	<ul style="list-style-type: none"> Antrinių šaltinių analizė, interviu, grupinės diskusijos, ekspertų grupės, stebėjimas, konsultacijos su suinteresuotomis grupėmis, atvejo studija 	<ul style="list-style-type: none"> Apklausos, ekonometrinis modeliavimas, stebėsenos duomenų analizė, sąnaudų naudos ir sąnaudų efektyvumo analizė

Šaltinis: parengė Viešosios politikos ir vadybos institutas.

Metodai skiriasi jų taikymo aplinkybėmis, sudėtingumo laipsniu, taikymo trukme (žr. 9 ir 10 lenteles), todėl turi būti pasirenkami atsižvelgiant į vertinimo objektą, vertinimo organizavimo ir atlikimo tipą, metodų pritaikymo konkrečiu atveju galimybėmis ir pan. Pavyzdžiui, jeigu sudėtingus, didelės apimties vertinimus planuojama atlikti vidaus būdu, būtina įvertinti tai, ar už tam tikras vertinimo užduotis atsakingi tarnautojai bus pakankamai kompetentingi vertinamos srities specialistai, turės reikiamų metodų taikymo žinių bei įgūdžių ir ar jiems bus numatyta pakankamai laiko vertinimo veikloms įvykdyti. Taigi planuojant vertinimus svarbu atsižvelgti į vertinimo įgyvendinamumą pagal turimus išteklius ir resursus.

9 lentelė. Vertinimo metodų ir būdų sudėtingumas

Metodų sudėtingumas	Vertinimo būdai ir metodai	Vertinimo tipas
Paprasti metodai	Antrinių šaltinių analizė, interviu, grupinės diskusijos, konsultacijos su suinteresuotomis grupėmis	Smulkūs vidaus vertinimai
Vidutinio sudėtingumo metodai	Apklausos, ekspertų grupės, atvejo studijos, stebėjimas	Smulkūs/stambesni vidaus vertinimai, mišrūs vertinimai
Sudėtingi metodai	Ekonometrinis modeliavimas, kaštų naudos ar kaštų efektyvumo analizė	Stambūs mišrūs vertinimai

Šaltinis: parengė Viešosios politikos ir vadybos institutas pagal European Commission, *Evaluating EU Activities: A Practical Guide for the Commission Services*, Brussels, 2004.

http://ec.europa.eu/dgs/secretariat_general/evaluation/docs/eval_activities_en.pdf

10 lentelė. Kai kurių vertinimui atlikti naudojamų metodų trukmė

Metodas	Trukmė
Antrinių šaltinių analizė	1-2 mėnesiai
Interviu	1 mėnuo
Apklausa	2-3 mėnesiai
Atvejo studijos	2-3 mėnesiai
Grupinės diskusijos/ekspertų grupės	2 mėnesiai
Konsultacijos su suinteresuotomis pusėmis	2 mėnesiai
Sąnaudų naudos ar sąnaudų efektyvumo analizė	3-4 mėnesiai
Ekonometrinio modelio sukūrimas	6 mėnesiai

Šaltinis: parengė Viešosios politikos ir vadybos institutas pagal European Commission, *Evaluating EU Activities: A Practical Guide for the Commission Services*, Brussels, 2004.

http://ec.europa.eu/dgs/secretariat_general/evaluation/docs/eval_activities_en.pdf

Metodai paprastai skirstomi į duomenų rinkimo ir analizės metodus:

- *Duomenų rinkimas* dažniausiai atliekamas taikant tokius metodus kaip interviu, apklausas, grupines diskusijas, analizuojant stebėsenos informaciją, atliekant stebėjimus.
- *Duomenų analizė* atliekama pasitelkiant antrinių šaltinių analizę, atvejo studijas, sąnaudų naudos ir sąnaudų efektyvumo analizę, ekonometrinių modeliavimą, statistinę analizę.

Tačiau šis metodų suskirstymas yra santykinis, nes dažnai duomenų rinkimas ir analizė atliekami lygiagrečiai, taikant tam tikrą metodą (pavyzdžiui, atliekant antrinių šaltinių analizę gali būti tiek surenkami duomenys, tiek jie analizuojami). Dėl tos priežasties tie patys metodai gali būti panaudoti tiek renkant duomenis, tiek juos analizuojant arba atliekant gautų analizės rezultatų įvertinimus. Vis tik vienokie metodai labiau tinka formuojamojo (daugiau išankstinio) tipo vertinimams, o kiti – apibendrinamojo (daugiau tarpinio ir baigiamojo) tipo vertinimams (žr. 11 lentelę).

11 lentelė. Metodų ir tyrimo būdų tinkamumas pagal vertinimo tipą ir vertinimo atlikimo etapą

Metodai	FORMUOJAMASIS VERTINIMAS			APIBENDRINAMASIS VERTINIMAS		
	Duomenų rinkimas	Analizė	Įvertinimas	Duomenų rinkimas	Analizė	Įvertinimas
Antrinių šaltinių analizė	x	X		x	X	
Stebėsenos duomenų analizė				X	x	
Apklausa				X		
Atvejo studija				x	X	
Interviu	X			X		
Stebėjimo metodas				X	x	
Grupinė diskusija	X	x		X	x	
Ekspertų grupės		x	X		x	X
Konsultacijos su suinteresuotomis grupėmis			x			x
Sąnaudų naudos analizė		X	x			
Sąnaudų efektyvumo analizė					X	x
Ekonometrinis modeliavimas		X			x	

Šaltinis: parengė Viešosios politikos ir vadybos institutas pagal European Commission, *Evaluating EU Activities: A Practical Guide for the Commission Services*. Brussels, 2004.

http://ec.europa.eu/dgs/secretariat_general/evaluation/docs/eval_activities_en.pdf

Pastabos: X - daugeliu atvejų tinkamas metodas, x - kai kuriais atvejais tinkamas metodas

Svarbu, jog pasirinkti metodai būtų tinkami siekiant atsakyti į konkrečius vertinimo klausimus pagal vertinimo aspektus – pavyzdžiui, stebėsenos duomenų analizė labai naudinga siekiant nustatyti programos rezultatyvumą (t. y. kokios buvo planuoti ir faktiškai pasiekti programos įgyvendinimo rezultatai), o sąnaudų naudos ar sąnaudų efektyvumo analizė – nustatant programos efektyvumą ir t. t. Nors galima pateikti palyginimą, kokie metodai labiau tinkami atliekant analizę pagal skirtingus vertinimo aspektus (žr. 12 lentelę) arba pagal vertinamos programos kategoriją (žr. 13 lentelę), tačiau kiekvienu konkrečiu vertinimo atveju turi būti pasirenkamas specifinis, tinkamiausias metodų rinkinys atsižvelgiant į vertinimo pobūdį. Jeigu vertinimo metu didelis dėmesys skiriamas funkcijų analizei, galima vadovautis parengta „Vyriausybei atskaitingų institucijų funkcijų peržiūros metodika“ dėl tinkamiausios metodikos pritaikymo.

12 lentelė. Metodų tinkamumas pagal vertinimo aspektus

Metodai	Vertinimo aspektai				
	Tinkamumas	Efektyvumas	Rezultatyvumas	Naudingumas/ poveikis	Tęstinumas
Antrinių šaltinių analizė	X	X	X	X	X
Stebėsenos duomenų analizė			X	X	
Apklausa	X	X	X	X	X
Atvejo studija	X	X		X	
Interviu	X	X	X	X	X
Stebėjimo metodas	X	X		X	
Grupinė diskusija	X			X	
Ekspertų grupės				X	X
Konsultacijos su suinteresuotomis grupėmis	X			X	
Sąnaudų naudos analizė	X	X			
Sąnaudų efektyvumo analizė	X	X		X	
Ekonometrinis modeliavimas	X			X	

Šaltinis: parengė Viešosios politikos ir vadybos institutas.

13 lentelė. Vertinimo metodų tinkamumas pagal strateginio veiklos plano programų tipus

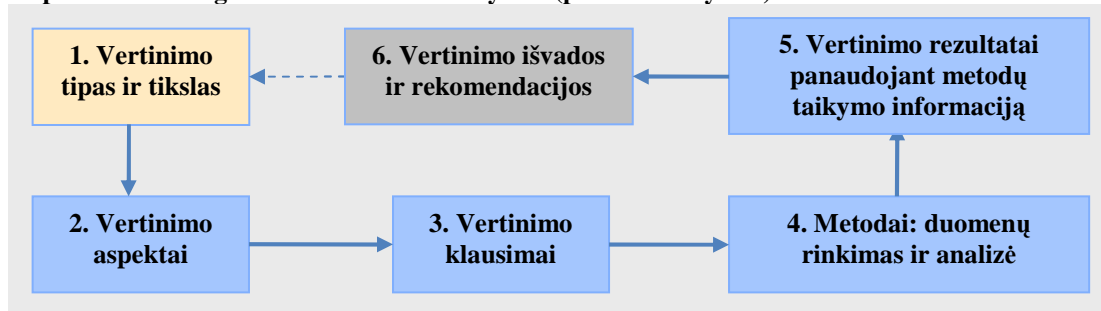
Programų tipai	Vertinimo pobūdis	Tinkamiausi metodai	Galimi/papildomi metodai
<i>Valdymo</i>	Vertinimu siekiama nustatyti, kaip efektyviai vykdomas valdymo procesas	Teisės aktų analizė, užsienio atvejo studijos, grupinės diskusijos, ekspertų grupės	Ekonometrinis modeliavimas, interviu
<i>Paslaugų teikimo</i>	Vertinimu siekiama nustatyti teikiamų viešųjų paslaugų vartotojų patenkinimą	Apklausa, interviu, konsultacijos su suinteresuotomis grupėmis, stebėjimo metodas, atvejo studijos	Sąnaudų naudos ir efektyvumo analizė, ekonometrinis modeliavimas
<i>Reguliavimo</i>	Vertinimu siekiama nustatyti, kaip efektyviai vyksta reguliavimo procesas, kaip šį procesą galima tobulinti	Teisės aktų analizė, atvejo studijos, ekspertų grupės, grupinės diskusijos	Stebėjimo metodas, interviu
<i>Finansavimo</i>	Vertinimu siekiama nustatyti, kaip efektyviai ir pagrįstai vykdomas atitinkamas finansavimas ir finansų valdymas	Sąnaudų naudos ir sąnaudų efektyvumo analizė	Ekonometrinis modeliavimas ir statistinė analizė
<i>Socialinių išmokų</i>	Vertinimu siekiama nustatyti, kaip efektyviai vykdomas atitinkamas finansavimas ir išmokų valdymas	Ekonometrinis modeliavimas, sąnaudų naudos ir efektyvumo analizė, ekspertų grupės	Atvejo studijos

Šaltinis: parengė Viešosios politikos ir vadybos institutas.

Tad žinant, kokie metodai taikytini skirtingais atvejais, svarbu tinkamai sudaryti programos vertinimą arba nustatyti planą, kuriame nurodomas vertinimo tipas, įvardijami vertinimo klausimai, pasirenkama vertinimo strategija ir metodika, kuri bus taikoma atsakant į keliamus klausimus – t. y. konkrečiai suplanuojama, kaip bus renkami ir analizuojami duomenys. Vertinimo metu taikant skirtingus metodus renkami ir analizuojami duomenys, kurių skirtinga

informacija yra panaudojama skirtingiems vertinimo klausimams atsakyti, taip gaunant vertinimo rezultatus. Pvz., vienas vertinimo klausimas gali būti atsakomas panaudojant kelių metodų taikymo informaciją: antrinių šaltinių analizę, stebėsenos duomenų analizę, apklausas ir interviu. Remiantis vertinimo rezultatais formuluojamos vertinimo išvados ir rekomendacijos (žr. 10 paveikslas).

10 paveikslas. Programos vertinimo sudarymas (plano nustatymas).

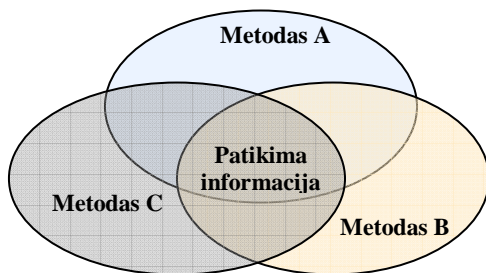
Šaltinis: parengė Viešosios politikos ir vadybos institutas.

Kiekvienam vertinimo klausimui turi būti numatomi konkretūs metodai, kuriais remiantis bus renkama ir analizuojama duomenys, siekiant gauti atsakymą į klausimą. Siekiant užtikrinti, jog gauti atsakymai būtų patikimi, jeigu įmanoma, turi būti taikoma duomenų ir metodų trianguliacija: *duomenų trianguliacija* – tai to paties klausimo vertinimas remiantis duomenimis, gautais bent iš trijų skirtingų šaltinių, *metodų trianguliacija* – tai to paties klausimo vertinimas, naudojant duomenis, gautus pritaikius bent tris skirtingus duomenų rinkimo ir analizės metodus. Trianguliacijos (kuri iliustruota 11 paveiksle) strategija susideda iš trijų žingsnių:

1. nustatomi visi potencialūs informacijos šaltiniai;
2. kiekvienas informacijos šaltinis panaudojamas, siekiant gauti atsakymus į tą patį klausimą;
3. duomenys gauti iš kiekvieno informacijos šaltinio yra lyginami tarpusavyje.

Taikant trianguliaciją yra suderinamos skirtingų metodų stipriosios ir silpnosios pusės, gaunami patikimesni ir išsamesni vertinimo rezultatai. Struktūriškai vertinimo sudarymas atrodytų taip, kaip parodyta 14 lentelėje.

11 paveikslas. Duomenų trianguliacija.

Šaltinis: parengė Viešosios politikos ir vadybos institutas.

14 lentelė. Vertinimo sudarymo pavyzdys

Vertinimo aspektai	Vertinimo klausimai	Metodai	Rezultatai	Išvados
Aspektas 1	Klausimas 1	Metodas A, metodas B, metodas C (duomenų rinkimas ir analizė)	Atsakymas į klausimą panaudojant metodų A,B,C taikymo informaciją	Vertinimo rezultatų pagal klausimus 1-3 apibendrinimas vertinimo aspekto lygmeniu
	Klausimas 2	Metodas B, metodas C, metodas D (duomenų rinkimas ir analizė)	Atsakymas į klausimą panaudojant metodų B,C,D taikymo informaciją	

	Klausimas 3	Metodas B, metodas D, metodas E (duomenų rinkimas ir analizė)	Atsakymas į klausimą panaudojant metodų B,D,E taikymo informaciją	
Aspektas 2	Klausimas 4	Vertinimo rezultatų pagal klausimus 4-5 apibendrinimas vertinimo aspekto lygmeniu
	Klausimas 5	

Šaltinis: parengė Viešosios politikos ir vadybos institutas.

3.3 VERTINIMO IŠVADŲ FORMULAVIMAS

Vertinimo rezultatai pasiekiami atliekant duomenų ir informacijos analizę. Duomenų rinkimas ir jų analizė yra glaudžiai susiję etapai, kadangi apie tai, kaip bus analizuojama surinkta informacija, turi būti galvojama iš anksto. Duomenys turi būti renkami tikslingai – aiškiai numatant kokiais tikslais jie bus panaudoti ir kaip padės atsakyti į nustatytus vertinimo klausimus. Jeigu surenkama daug kiekybinių duomenų (pvz., vykdant didelės apimties apklausą) juos apdoroti gali būti pasitelkiami statistika, kuri skirstomi į *aprašomąją statistiką* (angl. *descriptive statistics*) ir *statistines išvadas* (angl. *inferential statistics*):

- Aprašomoji statistika apima duomenų sisteminimo ir grafinio vaizdavimo metodus, kurie leidžia apibendrinti ir sutvarkyti duomenis, nustatant pagrindinius statistinius parametrus (vidurkį, dispersiją, modą, medianą ir kt.);
- Metodai susiję su statistinėmis išvadomis leidžia vertintojui interpretuojant sumodeliuotus duomenis daryti išvadas apie tai, ar hipotezėse bei teorijose apibrėžti ryšiai tarp kintamųjų yra patvirtinami stebėjimų.

Analizuojant kokybinius duomenis (pvz., informaciją gautą interviu, grupinių diskusijų metu ar kitais būdais) turi būti atliekami apibendrinimai ir išvalgos, atskleidžiant ir išryškinant pagrindines tendencijas apie tiriamą objektą, problemą, sritį, reiškinių. Pagal poreikį ir vertinimo pobūdį gali būti pasirenkami įvairūs būdai kokybiniams duomenims analizuoti, pavyzdžiui:

- Taikant *meta-analizę* atliekama keleto ar keliolikos metų publikacijų tam tikra tema apžvalga, kuri apima teorinę ir statistinę publikuotų rezultatų analizę.
- Naudojant *kritinių veiksnių analizę* išskiriami tie veiksniai, kurie ateityje gali turėti daugiausia teigiamos arba neigiamos įtakos šalies, sektoriaus, organizacijos ir pan. plėtrai.
- *Scenarijų metodu* įvertinami ateityje galintys pasireikšti veiksniai ir aprašomi alternatyvių scenarijų variantai.
- Taikant *lyginamąją ar netolygumų analizę*, tarpusavyje lyginamos tam tikros priemonės, sritys, priemonių grupės ir t. t., siekiant nustatyti panašumus ir skirtumus.
- Atliekant *SSGG analizę*, atliekamas stiprybių, silpnybių, galimybių ir grėsmių įvertinimas, remiantis surinktais informacijos šaltiniais ir duomenimis.

Analizuojant duomenis reikia pasirinkti tokį būdą, kuris geriausiai tinka pagal vertinimo tipą ir tikslus. Pavyzdžiui, bandomajame Kaimo rėmimo programos vertinime kaip vienas iš būdų įvertinti programos tinkamumą buvo pasirinktas programos intervencijų logikos vertinimas taikant rinkos trūkumų analizę, kuri leido nustatyti ar programos priemonės ir veiklos yra pagrįstai finansuojamos siekiant išspręsti tam tikrus rinkos trūkumus (1 pavyzdys). Kitas bandomasis Inovacijų politikos vertinimas buvo atliekamas remiantis sistemos „trūkumų koncepcija“, inovacijų politikos modelio analize, intervencijų logikos analize, priemonių derinio bei valdymo modelio analize (2 pavyzdys). Kokybiška vertinimo analizė didele dalimi priklauso nuo vertintojų gebėjimo turimus duomenis tinkamai analizuoti, interpretuoti ir remiantis atliekama analize suformuluoti pagrįstas vertinimo išvadas bei rekomendacijas. Taigi šiuo aspektu labai

svarbus veiksnys yra vertinimą atliekančių asmenų kompetencija ir patirtis atitinkamoje srityje bei turimi analitiniai gebėjimai.

Taip pat svarbu, jog atliktos analizės rezultatai būtų aiškiai ir suprantamai pateikiami. Tam galima pasitelkti įvairias priemones – lenteles, grafikus, reitingų nustatymą (pvz., vizualizuojant pagal spalvas) ir pan. (3 pavyzdys).

1 pavyzdys. Kaimo rėmimo programos vertinimas pagal rinkos trūkumus

KRP priemonių pasiskirstymas pagal poveikį, valstybės intervencijos pagrįstumą ir įgyvendinimo modelio pagrįstumą

Priemonė	Priemonės poveikis rinkai	Sprendžiamo rinkos trūkumo pagrįstumas	Priemonės įgyvendinimo modelio pagrįstumas
1. Draudimo įmokų finansavimas	Trumpalaikis	Aukštas	Vidutinis
2. Kredito palūkanų finansavimas	Ilgalaikis	Vidutinis	Didelis
3. Parama šalutinių gyvūninių produktų (ŠGP) šalinimui	Vidutinis	Vidutinis	Didelis
4. Parama veislininkystei	Ilgalaikis	Žemas	Žemas

- Draudimo įmokų finansavimas orientuotas į trumpalaikio ūkių konkurencingumo didinimą. Draudimas, užtikrinantis stabilesnes pajamas iš ūkinės veiklos, šios priemonės dėka tampa lengviau prieinamas, iš to daugiausia laimi maži ūkiai, kurių veikla rizikingiausia. Kita vertus, parama draudimo įmokų kompensavimui tiesiogiai neskatina ūkininkų plėsti savo veiklos. Šiuo metu galima rinktis tik vieną draudimo įmonę, todėl pastebimas konkurencijos trūkumas pasėlių draudimo rinkoje. Ateityje, padidėjus konkurencijai draudimo rinkoje ir draudžiantis didesniai skaičiui žemdirbių, atsirastų papildomos sąlygos draudimo įmokų mažinimui. Todėl sumažėtų valstybės intervencijos poreikis, padidėtų šios priemonės modelio pagrįstumas.
- Kredito palūkanų finansavimas labiau orientuotas į ilgalaikio ūkių konkurencingumo didinimą. Finansuojant dalį paskolos palūkanų, naujo kapitalo įsigijimas tampa pigesnis, aktyvūs ūkių valdytojai stimuliuojami plėsti savo veiklą. Ilgajame laikotarpyje, sudarius sąlygas pigiau pasiskolinti, atsirastų daugiau stambių ūkių. Todėl ilgajame laikotarpyje sumažės paramos poreikis. Sėkmingam kredito palūkanų paramos panaudojimui ilgajame laikotarpyje reikalinga išspręsti trumpojo laikotarpio draudimo rinkos problemas.
- ŠGP priemonės poveikis rinkai turi dvejopą teigiamą poveikį rinkai. Viena vertus, efektyviai utilizuojamos atliekos ir išvengiama aplinkos taršos (t.y. trumpalaikis poveikis rinkai). Antra vertus, minėtųjų atliekų utilizavimas apsaugo nuo ilgalaikės ligų ir epidemijų rizikos (t.y. ilgalaikis poveikis rinkai). Ši priemonė pasižymi įgyvendinimo modelio pagrįstumu.
- Parama veislininkystei pasižymi ilgalaikiu poveikiu rinkai. 2010 m. parama veislininkystei skiriama tik gyvulių kilmės knygų rengimui ir tvarkymui, genetiniams gyvulių tyrimams bei konkursų, parodų, mugių, forumų organizavimui ir dalyvavimui šiuose renginiuose. Visos šios priemonės prisideda prie ilgalaikio ūkių konkurencingumo didinimo. Tačiau reikėtų peržiūrėti priemonės įgyvendinimo modelio pagrįstumą.

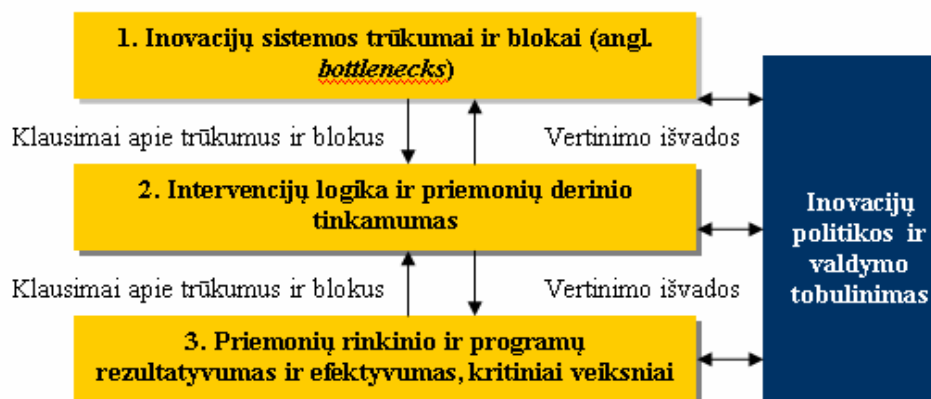
Šaltinis: parengta pagal Viešosios politikos ir vadybos institutas, *Kaimo rėmimo programos vertinimas*, Galutinės ataskaitos projektas, Vilnius, 2010.

2 pavyzdys. Inovacijų politikos vertinimo pagrindas.

Lietuvos inovacijų politikos vertinimo pagrindas remiasi:

- Inovacijų **sistemos „trūkumų“** koncepcija. Sisteminių trūkumų identifikavimas svarbus vertinant pasirinktų inovacijų skatinimo politikos priemonių (jų rinkinių) tinkamumą esamiems sistemos poreikiams.
- **Inovacijų politikos modelio** analizė. Ši analizė reikalinga įvertinti dabartinės Lietuvos inovacijų politikos kryptį ir atitinkamus valdymo pokyčių poreikius - naujos kartos inovacijų politikos diegimas paprastai reikalauja įvairių horizontalaus koordinavimo instrumentų diegimo valdymo sistemoje.
- Valstybės **intervencijų logika** (inovacijų politikos tikslų, uždavinių ir priemonių loginiu modeliu). Tinkamumo vertinimo metu taip pat siekiama nustatyti, ar egzistuoja loginiai ir priešastiniai ryšiai tarp tikslų ir pasirinktų priemonių, t.y. ar priemonių įgyvendinimas gali (jei būtų patenkinta rezultatyvaus įgyvendinimo sąlyga) prisidėti prie keliamų tikslų įgyvendinimo? Intervencijų logikos rekonstravimas leidžia atsekti kritinių „sėkmės prielaidų“ grandinę tarp intervencijos sukuriamų produktų ir siekiamų rezultatų.
- Inovacijų politikos **priemonių derinio** (angl. *policy mix*) koncepcija, t. y. vertinamas ne tik atskirų priemonių pasirinkimas, bet ir viso derinio tinkamumas bei tarpusavio dermė sprendžiant kompleksiškas problemas.
- Inovacijų politikos **valdymo modelio analizė**. Politikos modelio kaita siejama su valdymo modelio kaita. Nesugebėjimas suderinti naujos kartos politikos uždavinių su reikalingais valdymo pokyčiais lemia politikos įgyvendinimo neefektyvumą.

Sisteminis inovacijų politikos vertinimas

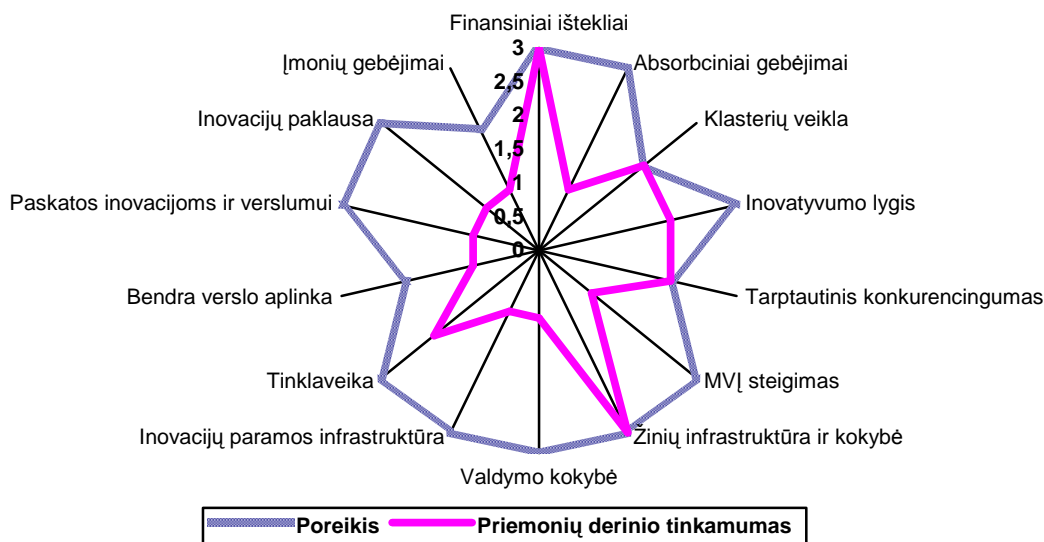
Šaltinis: parengta pagal Viešosios politikos ir vadybos institutas, *Inovacijų skatinimo politikos vertinimas*, Galutinė ataskaita, Vilnius, 2010.

3 pavyzdys. Inovacijų politikos vertinimo rezultatų vizualizavimas.

Numatyto priemonių rinkinio vertinimas

Sistemos dalių būklė		Priemonių derinys	
		Tinkamumas	Pakankamumas
Verslo - „produktyvusis“ - sektorius	Žemi-vidutiniai finansiniai ištekliai inovacijoms	Aukštas. Krizės metu ypač aktualios finansinės inžinerijos priemonės bei tiesioginė parama verslo įmonėms. Numatyta skirti apie 946 mln. Lt MVĮ kreditavimui, apie 664 mln. Lt MTEP veiklai įmonėse, apie 763 mln. Lt kitoms veikloms.	Aukštas. Tačiau parama inovatyvioms jaunoms įmonėms („gazelėms“) galėtų būti didesnė – šiuo metu numatyta 124,3 mln. Lt per 7 metus.
	Žemi naujovių įsisavinimo pajėgumai	Aukštas. Finansuojami pavieniai projektai (pvz. InnoStart, InnoPlus), tačiau jų mastas per menkas.	Žemas. Dėmesys inovacijų paramos infrastruktūros kūrimui, siekiant didinti inovacijų absorbcinius gebėjimus versle per menkas. Būtina remti paslaugas, kuriančias inovacinių projektų srautą ne tik prioritetingose srityse, bet ir tradicinėse šakose.
	Nepakankama klasterių veikla	Aukštas. Numatyta skirti iki 188 mln. Lt klasterių veiklai (Inoklaster, Inoklaster+, dalyvavimas tarptautiniuose tinkluose – EVIT, BSR).	Vidutinis. Klasterizacijos procesai vyksta lėtai, o jų skatinimas pernelyg pasyvus.
	Žemas inovatyvumo lygis	Aukštas. Numatoma apie 664 mln. Lt MTEP veiklai įmonėse (IdėjaLT, IntelektasLT, inovaciniai čekiai ir inovacijų paramos paslaugos).	Vidutinis. Priemonių mastas nėra didelis; inovacijų paramos paslaugų mastas nedidelis; parama daugiausia naudojasi tas pats įmonių ratas.
	Menkas tarptautinis konkurencingumas	Aukštas. Skiriama parama eksporto plėtrai, TUI pritraukimui ir kt. (Naujos galimybės, InvestLT ir kt. priemonės). Skiriama parama technologiniam atsinaujinimui (iki 408 mln. Lt), įmonių gebėjimų stiprinimui, tyrėjų įdarbinimui ir kt.	Aukštas.
	Naujų MVĮ steigimas	Aukštas.	Vidutinis. Priemonių mastas nėra didelis; ypač trūksta startinio kapitalo fondų, paslaugų.
...

Inovacinių sistemos poreikių ir priemonių derinio tinkamumo vertinimas

Šaltinis: parengta pagal Viešosios politikos ir vadybos institutas, *Inovacijų skatinimo politikos vertinimas*, Galutinė ataskaita, Vilnius, 2010.

3.4 VERTINIMO METODŲ APRAŠYMAS

3.4.1 Antrinių šaltinių analizė

Antrinių šaltinių analizė – tai visos nagrinėjamo klausimu prieinamos informacijos analizė. Šis metodas yra skirtas tinkamai informacijai identifikuoti, rinkti, analizuoti ir interpretuoti. Tokia analizė leidžia susipažinti su esama informacija ir su kitų vertintojų atliktais darbais konkrečia tema. Turimos informacijos analizės šaltiniais gali būti teisės aktai, dokumentai, prieinami duomenys, anksčiau atlikti vertinimai, tyrimai, parengtos ataskaitos, institucijų platinama medžiaga ir t. t.

Antrinių šaltinių analizė dažnai yra kitus naudojamus metodus papildantis tyrimo metodas, kuris padeda interpretuoti kitais būdais surinktus duomenis. Be to, antrinių šaltinių analizės dokumentai gali nepateikti naudingos informacijos arba informacija juose yra pasenusi, nepatikima ar neaktuali. Dėl to šis metodas dažnai yra nepakankamas ir kokybiškam vertinimui atlikti reikalingas kitų metodų naudojimas.

Daugiau informacijos apie metodo taikymą galima rasti šiuose šaltiniuose:

- Evalsed. *Use of secondary data*
http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/evaluation/evalsed/sourcebooks/method_techniques/collecting_information/secondary_data/index_en.htm
- *Secondary analysis of qualitative data*
<http://sru.soc.surrey.ac.uk/SRU22.html>

4 pavyzdys. Pirminių ir antrinių šaltinių analizės taikymas vertinimuose.

Atliktu bandomuoju inovacijų politikos įgyvendinimo vertinimu buvo siekta išsiaiškinti, kiek rezultatyvi yra šiuo metu įgyvendinama inovacijų politika, ar jos įgyvendinimas efektyvus, ar ji atitinka valstybės poreikius, ar esama valdymo sistema yra tinkama naujų uždavinių įgyvendinimui. Vienas iš pagrindinių metodų, taikytų atliekant šį vertinimą, buvo pirminių bei antrinių šaltinių meta-analizė. Svarbiausios analizuojamų šaltinių grupės apėmė: nacionalinius strateginius dokumentus, metodinius dokumentus, akademinę literatūrą, analitinius straipsnius, vertinimų ir taikomųjų tyrimų ataskaitas, pranešimus konferencijose inovacijų politikos ir jos vertinimo srityje. Kritinė pirminių ir antrinių šaltinių analizė leido atlikti sistemishką inovacijų politikos įgyvendinimo realijų ir problematikos analizę, išvengti vertinimo rezultatų dubliavimo, rasti novatoriškų idėjų esamoms problemoms spręsti, suformuoti pagrįstus, savalaikius ir realistiškus siūlymus bei rekomendacijas.

Šaltinis: Viešosios politikos ir vadybos institutas. *Inovacijų skatinimo politikos vertinimas*. Galutinė ataskaita. Vilnius, 2010 m. rugsėjis.

Taikymas programų vertinimuose:

- Turimos informacijos analizė yra nesudėtingas, plačiai pritaikomas metodas, papildantis kitus sudėtingesnius metodus.
- Šis metodas ypač naudingas atliekant išankstinius vertinimus, kai dėl duomenų trūkumo sunku pritaikyti kitus metodus.
- Intensyviau šis metodas gali būti taikomas valdymo, reguliavimo kategorijų strateginių veiklos planų programų vertinimams.

3.4.2 Stebėsenos duomenų analizė

Stebėsenos duomenys yra vertingas informacinis pagrindas, vertinant programas. Stebėsenos duomenys gali būti įvairių tipų – pavyzdžiui, planinės ir faktinės Vyriausybės prioritetų, strateginių veiklos planų įgyvendinimo vertinimo kriterijų reikšmės, tam tikrų Seimo ar Vyriausybės nustatytų ekonominių ir socialinių rodiklių reikšmės, vidutinės trukmės strateginiuose dokumentuose numatytų rodiklių reikšmės ir kt.

Strateginiuose veiklos planuose pateikiami šie kriterijai – efekto (kuriais matuojamas institucijos strateginių tikslų įgyvendinimas, rezultato (kuriais matuojamas programos tikslų įgyvendinimas), produkto (kuriais matuojamas programos uždavinių įgyvendinimas), o metiniuose institucijų veiklos planuose pateikiami institucijų proceso ir indėlio kriterijai. Programų vertinimui aktualiausi yra rezultato ir produkto kriterijai, kurie parodo įgyvendinamos programos rezultatyvumą trumpuoju, vidutiniu ar ilguoju laikotarpiu. Stebėsenos duomenų analizė suteikia informacijos apie suplanuotas ir faktines kriterijų reikšmes, tačiau negali paaiškinti rezultatyvumo ar efektyvumo priežasčių – pasekmių ryšio, todėl tam nustatyti turi būti naudojami kiti vertinimo metodai ir tyrimo būdai.

5 pavyzdys. Stebėsenos duomenų analizės taikymas vertinime.

Vienas iš bandomojo Inovacijų politikos vertinimo tikslų, buvo įvertinti inovacijų politikos *rezultatyvumą*. Šiuo tikslu visų pirma buvo atlikta inovacijų politikos įgyvendinimo suplanuotų vertinimo kriterijų reikšmių faktinio pasiekimo analizė ir, antra, kokybinis inovacijų politikos tikslų pasiekimo iki 2015 m. tikimybės vertinimas. Kiekybinė inovacijų politikos įgyvendinimo rodiklių analizė leido atsakyti į tokius klausimus, kaip: koks yra inovacijų politikos tikslų pasiekimo laipsnis, kas buvo planuota ir kas buvo pasiekta? Tuo tarpu kokybinis tikslų įgyvendinimo vertinimas leido pasižiūrėti, ar pasiekti (planuojami pasiekti) rezultatai ir jų kokybė atitinka (atitiks) tikslinių grupių poreikius bei lūkesčius, kokios yra tikslų įgyvendinimo prielaidos ir rizikos.

Šaltinis: Viešosios politikos ir vadybos institutas. *Inovacijų skatinimo politikos vertinimas*. Galutinė ataskaita. Vilnius, 2010 m. rugsėjis.

Taikymas programų vertinimuose:

- Tai nesudėtingas metodas, tinkamas vykdant išlaidų peržiūras ir siekiant taupyti biudžeto lėšas, kadangi stebėsenos informacija gali suteikti galimybę pagrįsti institucijų programų ir priemonių lygmens išlaidų būtinumą, kai efektyvumas matuojamas indėlių ir pasiektų rezultatų santykiu.
- Šis metodas labiau taikytinas tarpiniams ir baigiamiesiems vertinimams.
- Stebėsenos duomenų analizė kaip papildanti kitus metodus tinka įvairių kategorijų institucinėms ir tarpinstitucinėms programoms vertinti, kai yra kokybiškų ir prieinamų duomenų bei rodiklių analizei atlikti. Įvairialypiai stebėsenos mikroduomenys yra naudingi, sudarant ekonometrinius modelius.

3.4.3 Interviu

Interviu metodas naudojamas informacijai rinkti iš vieno ar kelių respondentų. Renkant duomenis interviu būdu nesiekama reprezentuoti populiacijos – tyrimui naudojama nedidelė respondentų imtis, o atranka paprastai yra tikslinė (pvz., interviu su programos vykdytojais ar suinteresuotomis pusėmis). Atliekant vertinimą, giluminiai arba kokybiniai interviu leidžia atskleisti skirtingus požiūrius į programą, jos veiklas, rezultatus, įgyvendinimą. Interviu yra ypač naudingi analizuojant procesus, nes gaunama išsami, detali informacija, vertinimai, požiūriai, motyvacija.

Interviu metodas taikomas atliekant šiuos žingsnius:

- 1) Respondentų atrinkimas – nusprendžiama kiek ir kokių respondentų bus apklausiami.
- 2) Interviu planavimas – apibrėžiami pagrindiniai klausimai. Prieš atliekant interviu gali būti susisiekiama su interviuojamuoju, informuojant kokiomis temomis jis bus klausinėjamas, kad galėtų pasirengti specifiniams ar specifinės informacijos reikalaujantiems klausimams. Galimi šie interviu tipai: *laisvas pokalbis* (kai respondentai laisvai dėsto savo nuomonę); *pusiau struktūriškai apibrėžtas interviu* (kai užduodami iš anksto parengti klausimai, tačiau respondentui leidžiama laisvai interpretuoti ir formuluoti klausimus), *struktūriškai apibrėžtas interviu* (kai nėra laisvo interpretavimo, bet užduodami iš anksto paruošti, anketinio tipo klausimai)

- 3) Interviu atlikimas – atliekama pokalbis gali būti įrašomas (tam reikia gauti respondento sutikimą) arba galima daryti užrašus.
- 4) Gautos informacijos ir duomenų analizavimas bei interpretavimas.

Daugiau informacijos apie metodo taikymą galima rasti šiuose šaltiniuose:

- Evalsed. Individual stakeholder interviews
http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/evaluation/evalsed/sourcebooks/method_techniques/collecting_information/stakeholders/index_en.htm
- *Evaluation Cookbook* <http://www.icbl.hw.ac.uk/ltidi/cookbook/cookbook.pdf>
- *General Guidelines for Conducting Interviews*
<http://www.managementhelp.org/evaluatn/interview.htm>
- *A Guide for Designing and Conducting In-Depth Interviews for Evaluation Input*
http://www.pathfind.org/site/DocServer/m_e_tool_series_indepth_interviews.pdf

6 pavyzdys. Interviu metodo naudojimas vertinimuose.

Vienas iš Inovacijų politikos vertinimo tikslų buvo atlikti kokybinių inovacijų politikos tikslų pasiekimo iki 2015 m. tikimybės įvertinimą. Šiam tikslui pasiekti buvo pasirinktas interviu metodas. Siekiant užtikrinti rezultatų objektyvumą, į interviu programą buvo įtraukti valdžios institucijų atstovai, atsakingi už inovacijų politikos įgyvendinimą, socialiniai – ekonominiai partneriai, nepriklausomi inovacijų politikos ekspertai. Nevienalytė respondentų grupė leido išgirsti įvairias nuomones dėl tikslų pasiekimo galimybių, identifikuoti problematiškiausius inovacijų politikos įgyvendinimo aspektus, išskirti svarbiausias išsikeltų tikslų įgyvendinimo rizikas ir nustatyti rezultatų kokybės užtikrinimo būdus.

Šaltinis: Viešosios politikos ir vadybos institutas. *Inovacijų skatinimo politikos vertinimas*. Galutinė ataskaita. Vilnius, 2010 m. rugsėjis.

Taikymas programų vertinimuose:

- Interviu metodas yra nesudėtingas, kurį taikyti gali ir mažiau patyrę vertintojai.
- Interviu dažniau naudotini išankstiniams ir tarpiniams vertinimams.
- Interviu metodas itin naudingas vertinant paslaugų teikimo programas, kai vienas iš pagrindinių vertinimo tikslų yra nustatyti tam tikros paslaugos naudotojų nuomonę ir įvertinti jų pasitenkinimą programa. Taip pat interviu galima organizuoti vertinant valdymo, reguliavimo ir kitų kategorijų programas.

3.4.4 Apklausa

Apklausų metodas apibrėžiamas kaip tyrimo technika, kuri remiasi informacijos rinkimu iš tam tikros individų grupės, individams atsakant į klausimus. Gerai parengta apklausa gali padėti identifikuoti esminius vertinamos srities aspektus ir suteikti platesnį supratimą apie vertinamą objektą, taip pat šiuo metodu sudaromos galimybės daryti apibendrinimus, nes tam tikros tiriamos grupės rezultatų išvados gali būti taikomos visai populiacijai. Apklausų metodas ypač tinkamas, kai reikia ištirti didelės respondentų grupės nuomonę ir išanalizuoti daug klausimų. Dėl tos priežasties apklausa yra itin populiarios kaip efektyvus ir rezultatyvus tyrimo metodas.

Apklauso metodo taikymas apima šiuos žingsnius:

- 1) Apklauso klausimyno parengimas – apibrėžiama, kokių tikslu atliekama apklausa ir atsižvelgiant į tai suformuluojami tinkami klausimai. Dažniausiai apklauso klausimai būna uždari (kai pateikiami atsakymų variantai), tačiau gali būti ir atvirų klausimų (kai nepateikiami atsakymų variantai). Suformuluoti klausimai turi būti aiškūs ir suprantami respondentams, patartina vengti itin ilgų klausimų.
- 2) Tinkamo apklauso imties dydžio nustatymas ir respondentų atrinkimas – imties dydis apibrėžia respondentų skaičių, kurį reikia apklausti, siekiant, jog apklauso rezultatai būtų reprezentatyvūs, t. y. atspindėtų visų tiriamųjų (populiacijos) nuomonę.

- 3) Apklauso testavimas – siekiant patikrinti parengto klausimyno tinkamumą ir kokybę, jis turi būti išbandomas su keliais respondentais ir esant poreikiui pakoreguojamas pagal nustatytus trūkumus.
- 4) Apklauso vykdymas – apklauso anketos gali būti siunčiamo paštu, elektroniniu paštu arba apklausa gali būti vykdoma internetu. Siekiant didesnio atsakomumo (atsakymų dalis į internetines apklausas paprastai siekia apie 30 proc.), apklauso respondentams gali būti siunčiami priminimai.
- 5) Gautų duomenų apdorojimas ir analizė – rezultatai gali būti apdorojami pasitelkiant įvairias kompiuterines programas. Visi atrankiniai tyrimai turi tam tikrą paklaidą, todėl formuluojant tyrimo išvadas apie populiaciją, būtina atsižvelgti į paklaidą.

Daugiau informacijos apie metodo taikymą galima rasti šiuose šaltiniuose:

- Evalsed. *Questionnaire surveys*
http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/evaluation/evalsed/sourcebooks/method_techniques/collecting_information/questionnaire_surveys/index_en.htm
- *Questionnaire Design*
http://www.cc.gatech.edu/classes/cs6751_97_winter/Topics/quest-design/
- *The Survey System's Tutorial, Constructing a Questionnaire.*
<http://www.ne.jp/asahi/macgregor/classes/Resources/questionnaire.html>

7 pavyzdys. Apklauso metodo naudojimas vertinimuose.

Įgyvendinant Europos Sąjungos finansuojamų programų tarpinį/teminį vertinimą 2008 – 2009 m. buvo atliekamas teminis administracinių gebėjimų vertinimas. Šio vertinimo tikslas buvo nustatyti kiek ES teikta parama pagal *Phare* ir Pereinamojo laikotarpio priemonės prisidėjo prie Lietuvos paramos gavėjų institucijų administracinių gebėjimų stiprinimo. Vertinimas buvo atliekamas pagal penkis vertinimo kriterijus: tinkamumą, efektyvumą, rezultatyvumą, poveikį ir tvarumą. Taip pat buvo vertinama ES paramos įtaka Lietuvos institucijų gerajai praktikai. Pagrindiniai šio vertinimo metodai buvo antrinių šaltinių analizė ir dvi apklauso – *Phare* ir Pereinamosios priemonės paramos gavėjų apklausa bei Dvynių projektų atstovų (vadovų, patarėjų, ekspertų) apklausa. Apklauso metodas padėjo atsakyti į pagrindinius vertinimo klausimus ir pateikti nešališkus vertinimo rezultatus, kadangi buvo atsižvelgiama tiek į Lietuvos paramos gavėjų, tiek į užsienio ekspertų nuomonę apie ES paramos įtaką Lietuvos administracinių gebėjimų stiprinimui. Apklauso būdu nustatyta, kad didžiausios ES paramos įgyvendinimo problemos buvo susijusios su žmogiškaisiais ištekliais, didele administracine našta paramos gavėjų institucijoms, vėluojančiu projektų įgyvendinimu ar viešaisiais pirkimais.

Šaltinis: Viešosios politikos ir vadybos institutas. *Europos Sąjungos finansuojamų programų tarpinis/teminis vertinimas 2008 – 2009 m. Galutinė teminio administracinių gebėjimų vertinimo ataskaita.* Vilnius, 2008.

Taikymas programų vertinimuose:

- Apklauso yra vidutinio sudėtingumo metodas.
- Šis metodas labiau tinkamas tarpiniams ar baigiamiesiems vertinimams.
- Apklauso metodas itin tinkamas paslaugų teikimo strateginių veiklos planų programų vertinimo atvejais – tiriant nuostatas, vertybes, naudos gavėjų pasitenkinimą programa.

3.4.5 Grupinė diskusija

Grupinė diskusija yra nedidelės žmonių grupės (6–12 asmenų) diskusija, valdoma moderatoriaus pagal iš anksto parengtus klausimus. Taikant šį metodą galima išryškinti alternatyvius požiūrius į vertinamą objektą. Taip pat grupinės diskusijos gali būti naudojamos, siekiant nustatyti programos poreikius, pateikiant siūlymus dėl programos tobulinimo, įvertinti vartotojų pasitenkinimą, programos rezultatams įvertinti. Praktikoje šis metodas ypač tinkamas, kai tyrimo klausimai yra kompleksiniai ir nėra vienareikšmiškos interpretacijos, taip pat kai reikia surinkti specifinės informacijos. Šio metodo sėkmė didele dalimi priklauso nuo dalyvių kompetencijos ir jų požiūrių įvairovės.

Daugiau informacijos apie metodo taikymą galima rasti šiuose šaltiniuose:

- Evalsed. *Focus groups*
http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/evaluation/evalsed/sourcebooks/method_techniques/collecting_information/focus_groups/index_en.htm
- *Evaluation Cookbook* <http://www.icbl.hw.ac.uk/ltidi/cookbook/cookbook.pdf>
- *Basics of Conducting Focus Groups* <http://www.managementhelp.org/evaluatn/focusgrp.htm>

8 pavyzdys. Grupinių diskusijų metodo taikymas.

Igyvendinant projektą „ES struktūrinės paramos vertinimo galimybių stiprinimas Lietuvoje“ buvo rengiama Europos Sąjungos struktūrinės paramos vertinimo galimybių stiprinimo galimybių studija. Studijos tikslas buvo įvertinti esamą situaciją Lietuvos vertinimo galimybių srityje, identifikuoti problemas, poreikius, plėtos galimybes bei pasiūlyti rekomenduotinas vertinimo galimybių stiprinimo kryptis. Kadangi tokio tipo tyrimų Lietuvoje prieš tai nebuvo atlikta, trūko šaltinių r informacijos, kuriais būtų galima remtis, atliekant tyrimą. Dėl to, prieš rengiant studiją buvo suorganizuotos dvi grupinės diskusijos su vertinimo paklausos ir pasiūlos pusės atstovais. Šios diskusijos padėjo surinkti pradinę informaciją apie vertinimo galimybių problematiką tiek iš vertinimo paslaugų teikėjų pusės, tiek iš vertinimų užsakovų pusės. Ši informacija buvo naudinga vėliau rengiant apklausų klausimynus ir interpretuojant iš kitų šaltinių gautus duomenis.

Šaltinis: LR Finansų ministerija. *Europos Sąjungos struktūrinės paramos vertinimo galimybių stiprinimo galimybių studija*. Vilnius, 2009 m.

Taikymas programų vertinimuose:

- Šis metodas nėra sudėtingas, bet jo taikymui reikia diskusijų moderavimo gebėjimų.
- Grupinės diskusijos yra ypač naudingos vertinimo pradžioje, apibrėžiant vertinimo klausimus, taip pat šį metodą galima taikyti vertinimo pabaigoje, tuomet dalyviams pateikiami surinkti duomenys ir prašoma juos interpretuoti, paaiškinti ir susieti.
- Šis metodas labiau tinka valdymo ir reguliavimo kategorijų strateginių veiklos planų programoms vertinti.

3.4.6 Ekspertų grupės

Ekspertų grupės metodas taikomas, siekiant įvertinti ir interpretuoti kompleksinę ir įvairialypę informaciją. Ekspertai dažniausiai yra pripažinti ir nepriklausomi analizuojamos srities autoritetai. Jų vaidmuo apima: a) informacijos, gautos iš daugybės skirtingų šaltinių, susistemimą; b) rėmimąsi įvairialypiais požiūriais, interpretuojant turimus duomenis; c) kritišką atliktos analizės įvertinimą; d) sutarimo pasiekimą diskusijos metu ir bendrų išvadų bei rekomendacijų pateikimą. Šis metodas padeda siekti bendro sutarimo tarp sprendimų priėmėjų ir įgyvendintojų dėl vertinimo rekomendacijų. Metodas yra tinkamas, kai programų įgyvendinimo problematika nėra nauja, ji yra atskleista anksčiau vykdytais tyrimais, vertinimais, tačiau reikalingas konsensusas dėl programos įgyvendinimo tobulinimo priemonių.

Ekspertų grupės metodo taikymas dažniausiai apima tris etapus: ekspertų parinkimą, duomenų rinkimą (tyrimą) ir sintezę. Pasirinkti ekspertai turi būti pripažinti analizuojamos srities žinovai, nešališki ir nepriklausomi, nominuojami asmeniniu pagrindu ir neturi atstovauti savo universitetų, institucijų ar kitų organizacijų.

Daugiau informacijos apie metodo taikymą galima rasti šiuose šaltiniuose:

- Evalsed. *Expert panels*
http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/evaluation/evalsed/sourcebooks/method_techniques/collecting_information/expert_panels/index_en.htm
- Open Learning Resource of Service Science. *Expert Panel*
http://wiki.service-science.ctm.nthu.edu.tw/index.php/Expert_Panel

9 pavyzdys. Ekspertų grupės naudojimas vertinimuose.

Atliekant pagal 2007-2013 m. Europos Sąjungos struktūrinės paramos panaudojimo strategiją įgyvendinamų veiksmų programų einamąjį stebėsenos rodiklių tinkamumo vertinimą, siekta įvertinti veiksmų programose ir jų prieduose numatytų stebėsenos rodiklių (bei jų sistemos) tinkamumą ir pakankamumą paramos tikslų ir uždavinių įgyvendinimui matuoti. Parengus pirminius analizės rezultatus, siekta juos verifikuoti, tobulinti, atsižvelgiant į neįvertintas praktines rodiklių sistemos tobulinimo galimybes bei apribojimus, ir pasiekti sutarimą dėl tolimesnių stebėsenos rodiklių sistemos tobulinimo gairių. Šiems tikslams įgyvendinti pasirinktas ekspertų grupės metodas. Ekspertų grupės, skirtose stebėsenos rodiklių tobulinimui skirtingose ES struktūrinės paramos intervencijos srityse, dalyvavo valdžios institucijų atstovai, atsakingi už veiksmų programų įgyvendinimo stebėsenos rodiklių formavimą, taikymą ir jų kokybės priežiūrą, bei nepriklausomi ekspertai. Tokiu būdu išlaikyta pusiausvyra tarp nepriklausomos ekspertizės ir praktinių žinių veiksmų programų įgyvendinimo stebėsenos srityje. Šis metodas buvo naudingas dėl kelių priežasčių: 1. Nevienalytis ekspertų grupės dalyvių ratas (valdžios institucijų atstovų, atsakingų už rodiklių formavimą ir stebėseną, ir nepriklausomų ekspertų dalyvavimas) leido apsvastyti platų stebėsenos rodiklių sistemos tobulinimo sprendimų spektrą; 2. Nevienalytė ekspertų grupės auditorija sudarė sąlygas mokymuisi ir gerosios praktikos sklaidai stebėsenos srityje; 3. Rastas konsensusas dėl to, kokia stebėsenos rodiklių sistema būtų visiems priimtina, efektyvi, nesukurianti papildomos administracinės naštos, kt.

Šaltinis: Viešosios politikos ir vadybos institutas. *Pagal 2007-2013 m. Europos Sąjungos struktūrinės paramos panaudojimo strategiją įgyvendinamų veiksmų programų einamasis stebėsenos rodiklių tinkamumo vertinimas*. Galutinė ataskaita. Vilnius, 2010.

Taikymas programų vertinimuose:

- Ekspertų grupės metodas yra vidutinio sudėtingumo.
- Metodas tinkamas tiek vykdant išankstinius programų vertinimus, kai reikia susitarti dėl konkrečių programų priemonių, jų vykdymo plano ir t. t., tiek tarpinius ar baigiamuosius vertinimus, kuomet siekiama įvertinti programų vykdymo rezultatus ir jų poveikį bei pasiekti konsensuą dėl vertinimo išvadų. Svarbu, jog būtų pakankamai duomenų, kuriuos ekspertai galėtų interpretuoti ir analizuoti.
- Metodas yra tinkamas, kai vertinamos „socialiai jautrios“ programos (pvz., reguliavimo ar socialinių išmokų programos), nes ekspertų dalyvavimas ir išsakytos nuomonės suteikia vertinimo rezultatams patikimumo.

3.4.7 Stebėjimo metodas

Atliekant stebėjimą sudaroma galimybė tiriamųjų elgesį stebėti jų natūralioje aplinkoje ir suprasti analizuojamą situaciją „iš vidaus“. Paprastai stebėtojas tampa stebimų individų grupės dalimi pastariesiems nežinant, kad jie yra stebimi. Tai vertintojams gali suteikti naujų naudingų įžvalgų apie vertinamą objektą ir leidžia geriau suprasti jo problematiką. Metodas naudingas tais atvejais, kai turima mažai žinių apie tam tikrą fenomeną arba socialinę problemą, kurią norima išspręsti, taikant viešosios politikos intervencijas. Metodas taip pat tinkamas, kai naudojant tradicinius vertinimo metodus sunku rasti atsakymus į keliamus klausimus arba jie nėra pakankami. Be to, šio metodo naudojimas gali padėti geriau suprasti ir interpretuoti informaciją arba duomenis, gautus kitais metodais, todėl stebėjimas naudotinas kaip papildomas metodas.

Daugiau informacijos apie metodo taikymą galima rasti šiuose šaltiniuose:

- Evalsed. *Observation techniques* http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/evaluation/evalsed/sourcebooks/method_techniques/collecting_information/observation/index_en.htm
- *Observation* <http://www.audiencedialogue.net/kya13.html>
- *Observation Techniques* <http://www.edu.plymouth.ac.uk/resined/observation/obshome.htm>

10 pavyzdys. Stebėjimo metodo taikymas programos vertinime.

Atlikto Kaimo rėmimo programos vertinimo tikslas buvo įvertinti Kaimo rėmimo programos tinkamumą, efektyvumą ir rezultatyvumą 2009-2010 m. bei pateikti rekomendacijas dėl Kaimo rėmimo programos tobulinimo. Vienas iš šio vertinimo metodų buvo stebėjimas, kuris buvo derinamas kartu su interviu metodu. Kaimo rėmimo programos vertintojai dalyvavo 2010 m. rugsėjo 29 d. Žemės ūkio rūmų prezidiumo posėdyje, kuriame buvo svarstomas 2011 m. Kaimo rėmimo programos biudžetas. Šio metodo taikymas leido sužinoti minėtos žemdirbių savivaldos organizacijos poziciją įvairiais su Kaimo rėmimo programos įgyvendinimu, biudžetu ir kitais susijusiais klausimais. Taip pat stebėjimo metodo taikymas palengvino interviu programos sudarymą.

Šaltinis: Viešosios politikos ir vadybos institutas, *Kaimo rėmimo programos vertinimas*, Galutinės ataskaitos projektas, Vilnius, 2010.

Taikymas programų vertinimuose:

- Šio metodo taikymas gana sudėtingas ir reikalauja tam tikrų gebėjimų.
- Įtrauktas stebėjimas naudotinas išankstinio vertinimo metu, kai siekiama nustatyti tam tikros programos tinkamumą socio-ekonominėms problemoms spręsti arba einamojo vertinimo metu, kai siekiama įvertinti tam tikros viešosios politikos intervencijos poveikį tikslinėms grupėms ir jos realią naudą.
- Metodas tinkamas vertinant paslaugų teikimo ar reguliavimo kategorijų strateginių veiklos planų programas.

3.4.8 Konsultacijos su suinteresuotomis grupėmis ar piliečiais

Konsultacijos su suinteresuotomis grupėmis yra dalyvavimo tyrimo būdas, siekiantis įtraukti suinteresuotąsias puses į politikos ar programos vertinimą. Konsultacijos ypač praverčia, kai susiduriama su viešųjų paslaugų teikimu vartotojams ir siekiama sužinoti šių paslaugų vartotojų nuomonę apie paslaugų kokybę, išklausti lūkesčius ir identifikuoti egzistuojančias problemas. Siekiant, kad toks tyrimas būtų patikimas, būtina identifikuoti ir į vertinimo procesą įtraukti visas suinteresuotąsias puses, atsižvelgiant į jų skirtingas nuomones ir požiūrius nagrinėjamu klausimu.

Konsultacijos gali padėti organizacijoms geriau planuoti savo veiklą ir tobulinti viešųjų paslaugų teikimą. Konsultacijos gali būti vykdomos, naudojant tokius duomenų rinkimo metodus kaip „akis į akį“ interviu, telefoninius interviu, apklausas, fokusuotas grupines diskusijas, organizuojant specialius renginius, suteikiant galimybes išreikšti pozicijas (skundus, atsiliepimus) elektroniniu ir kitais būdais ir kt. Duomenų rinkimo metodai turėtų būti pasirenkami, atsižvelgiant į tai, kokio masto ir su kokiomis grupėmis konsultacijas planuojama vykdyti.

Daugiau informacijos apie metodo taikymą gali rasti šiame šaltinyje:

- Evalsed. *Stakeholder consultation*
http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/evaluation/evalsed/sourcebooks/method_techniques/structuring_evaluations/stakeholders/index_en.htm

11 pavyzdys. Konsultacijų su visuomene naudojimas vertinimuose.

Konsultavimosi su piliečiais ir kitomis suinteresuotosiomis grupėmis praktika yra gerai išvystyta Nyderlanduose. Vienas iš pavyzdžių – piliečių grupių metodo taikymas atliekant piliečių patiriamos administracinės naštos vertinimus. Pavyzdžiui, tam kad įvykdytų teisės aktų reikalavimus, norėdami gauti pirmą kartą ar keisti pasą Nyderlandų piliečiai turi atlikti šiuos veiksmus: susirasti seną pasą, pasidaryti nuotrauką, atvykti į atsakingą instituciją, užpildyti prašymą dėl paso išdavimo, nuskenuoti pirštų antspaudus, pasirašyti užpildytą formą ir kt. Siekiant įvertinti kiek laiko užtrunka atlikti šiuos veiksmus, derinant su kitais metodais, buvo organizuojamos piliečių grupės – susitikimai, kurių metu piliečių prašoma atlikti konkrečius veiksmus (pavyzdžiui, užpildyti prašymo formą) ir matuojamas jų vykdymo laikas arba prašoma remiantis asmenine patirtimi nurodyti, kiek užtruko tam tikrų veiksmų atlikimas ir kiek papildomų išlaidų jiems tai sukėlė (pavyzdžiui, kelionė iki įgaliotos institucijos). Tačiau šių susitikimų tikslas ne tik kiekybiškai įvertinti piliečių sugaištamą laiką ir patiriamas išlaidas, bet ir sužinoti jų nuostatas ir nuomonę dėl patiriamos administracinės naštos bei nustatyti jos mažinimo galimybes. Todėl šių susitikimų metu piliečių prašoma įvertinti teisės aktuose nustatytų įpareigojimų reikalingumą, reikalingų užpildyti formų aiškumą, logiką, draugiškumą vartotojui, IT panaudojimo ar reikalaujamų pateikti duomenų gavimo iš kitų institucijų ar duomenų bazių galimybes ir kt. Piliečių grupėse kviečiami dalyvauti piliečių tikslinės grupių, institucijų ir įstaigų atstovai, taip pat gali būti kviečiami ekspertai.

Taikymas programų vertinimuose:

- Konsultacijos su suinteresuotomis grupėmis nėra sudėtingas metodas.
- Konsultacijos naudingiausios, kai jos atliekamos iki patvirtinant programą (išankstinio programos vertinimo metu), taip pat – aptariant programos įgyvendinimo rezultatus (baigiamojo programos vertinimo metu).
- Šis metodas labiausiai taikytinas vertinant paslaugų teikimo, taip pat reguliavimo kategorijų programas.

3.4.9 Atvejo studija

Atvejo studija yra tyrimo būdas, kuriuo siekiama gilaus ir išsamaus supratimo apie aiškiai apibrėžtą problemą ar atvejį, atsižvelgiant į kontekstą. Informacija atvejo studijoms dažniausiai renkama naudojant šiuos duomenų rinkimo metodus: interviu, turimos informacijos analizę, fokusuotas grupines diskusijas ar nedidelės apimties apklausas, stebėjimus. Dažniausiai naudojami šie atvejų studijų tipai:

- *Žvalgomosios atvejo studijos* atliekamos prieš įgyvendinant plačios apimties tyrimus. Šis tipas naudingas nustatant vertinimo klausimus, pasirenkant reikalingus vertinimo metodus, nustatant rodiklius, kuomet susiduriama su netikrumu dėl politikos (programos) veikimo, tikslų, rezultatų ir (potencialaus) poveikio.
- *Kritinio atvejo studijos* siekia nustatyti sėkmės ir nesėkmės priežastis ir todėl analizuoja kraštutinius atvejus: a) pasirenkamas toks atvejis, kai egzistavo visos projekto (programos) sėkmės prielaidos, tačiau patirta nesėkmė; b) pasirenkamas toks atvejis, kai sėkmė buvo mažai tikėtina, tačiau projektą (programą) pavyko įgyvendinti sėkmingai.
- *Programos efekto atvejo studija* dažniausiai naudojama vertinant programų ar politikų socialinį poveikį. Šios atvejo studijos vertina socialinę situaciją prieš, per ir po programos įgyvendinimo. Pokytis (jeigu kiti nepriklausomi kintamieji kontroliuojami) gali būti aiškinamas programos ar politikos socialiniu poveikiu. Jeigu parenkami reprezentatyvūs atvejai, tokių atvejų studijų rezultatai gali būti apibendrinami kitiems neišnagrinėtiems atvejams.

Daugiau informacijos apie metodo taikymą galima rasti šiuose šaltiniuose:

- Evalsed. *Case studies*
http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/evaluation/evalsed/sourcebooks/method_techniques/collecting_information/case_studies/index_en.htm
- *Application of a Case Study Methodology*
<http://www.nova.edu/ssss/QR/QR3-3/tellis2.html>

12 pavyzdys. Atvejų studijos metodo taikymas vertinimuose

2010 m. buvo atliekamas pagal 2007-2013 m. Europos Sąjungos struktūrinės paramos panaudojimo strategiją įgyvendinamų veiksmų programų einamasis stebėsenos rodiklių tinkamumo vertinimas. Šiuo vertinimu siekta išanalizuoti veiksmų programose ir jų prieduose numatytų stebėsenos rodiklių bei jų sistemos tinkamumą ir pakankamumą paramos tikslų ir uždavinių įgyvendinimui matuoti. Kadangi vertinimo objektas buvo itin platus o kai kurie iš vertinimo klausimų reikalavo kompleksinės rodiklių ir jų konteksto analizės bei gilesnio ekspertinio vertinimo, stebėsenos rodiklių vertinimas buvo atliekamas „horizontaliuoju“ ir „vertikaliuoju“ būdais. Atsakant į specifinius rodiklių pasiekimo tikimybes, rodiklių pakankamumo, realistiškumo, pasikeitus ekonominei situacijai, jų tinkamumo horizontaliems prioritetams matuoti klausimus, buvo atlikta stebėsenos rodiklių, matuojančių pažangą mokslinių tyrimų ir technologinės plėtros srityje, atvejo studija ir 2 horizontalios atvejo studijos šiomis temomis: stebėsenos rodiklių tinkamumas ir pakankamumas horizontalių prioritetų įgyvendinimui matuoti ir pokyčiai stebėsenos rodiklių sistemoje ir rodiklių adekvatumas, pasikeitus ekonominei situacijai ir į veiksmų programas integravus Ekonomikos skatinimo planą. Atlikus atvejo studijas buvo patikslinti ir kokybine informacija papildyti „horizontalaus“ rodiklių vertinimo rezultatai, o taip pat buvo parengti atsakymai į rodiklių sistemos tinkamumo ir kitus kompleksinės analizės reikalaujančius klausimus.

Šaltinis: Viešosios politikos ir vadybos institutas. *Pagal 2007-2013 m. Europos Sąjungos struktūrinės paramos panaudojimo strategiją įgyvendinamų veiksmų programų einamasis stebėsenos rodiklių tinkamumo vertinimas*. Galutinė ataskaita. Vilnius, 2010.

Taikymas programų vertinimuose:

- Atvejo studijos yra vidutinio sudėtingumo metodas.
- Šis metodas labiau taikytinas tarpiniuose arba baigiamuosiuose programų vertinimuose. Atvejo studijos naudingos analizuojant pasirinktų programos dalių įgyvendinimą per kelis metus.
- Atvejo studijos leidžia identifikuoti bendras tam tikrų kategorijų programoms (pvz., valdymo ar reguliavimo) būdingas problemas. Taip pat atvejo studijos naudotinos pateikiant gerosios praktikos pavyzdžius, kaip atitinkamos problemos yra sprendžiamos kitose šalyse.

3.4.10 Sąnaudų naudos ir sąnaudų efektyvumo analizė

Sąnaudų naudos ir sąnaudų efektyvumo analizės yra vieni dažniausiai taikomų analizės būdų, siekiant įvertinti naujų programų ateities efektą ir pasekmes. Abu metodai paprastai yra naudojami santykinai didelių programų, kurių nauda yra išsisklaidžiusi per ilgą laiko tarpą, įvertinimui.

Sąnaudų naudos analizė apibrėžiama kaip kelių intervencijų ar galimybių palyginimas, išreikštas pinigine verte, atsižvelgiant į visus aktualius šių alternatyvų teigiamus ir neigiamus padarinius. Skaičiuojant sąnaudų naudą, siekiama išmatuoti grynąją dabartinę projekto vertę, t. y. skirtumą tarp projekto teikiamos dabartinės ir ateities naudos bei jo sąnaudų, tuo pačiu metu atsižvelgiant į alternatyvių projektų galimą naudą ir sąnaudas. Tokiu būdu apskaičiuojama, ar patirtos sąnaudos atperka gaunamą naudą. Jei projekto nauda ar (ir) sąnaudos yra išsisklaidę ateityje, grynajai dabartinei projekto vertei skaičiuoti naudojama diskonto norma. Tais atvejais, kai neįmanoma tiesiogiai išreikšti projekto pasekmių pinigine verte (pvz. žmonių sutaupyto laiko vertė pastačius naują kelią), naudojami kainų pakaitalai.

Sąnaudų naudos analizės metodo privalumai: ši analizė leidžia daryti aiškias ekonomines prielaidas; leidžia palyginti kelias alternatyvas dėl resursų paskirstymo; leidžia nustatyti programų efektyvumą. Sąnaudų naudos metodo trūkumai pasireiškia tuo, jog tai itin techninis metodas, reikalaujantis specifinių ekonominės analizės taikymo gebėjimų; taip pat metodui pritaikyti dažnai pritrūksta duomenų visiems kaštams ir visai naudai apskaičiuoti; metodo taikymas priklausomai nuo analizės apimties gali būti itin brangus.

Sąnaudų efektyvumo analizė daugeliu savybių yra panaši į sąnaudų naudos metodą, tačiau skiriasi programų naudos įvertinimo principas. Kitaip nei sąnaudų naudos analizė, kuri matuoja pinigine verte išreikštą projekto grynosios dabartinės vertės kiekį, sąnaudų efektyvumo analizė įvertina programos sukeltą efektą visuomenei, išreikštą pasikeitusiu žmonių elgesiu, sukurtomis darbo vietomis, pagerinta gyvenimo kokybe ir t. t. Taigi šiuo atveju nauda nėra matuojama pinigine verte. Naudojant šį metodą galima palyginti programas ar programų priemones, nustatant kurios iš jų yra efektyvesnės sąnaudų atžvilgiu siekiant tų pačių tikslų.

Vis tik naudojantis sąnaudų efektyvumo analize nėra sudaroma prielaidų pateikti išvadas dėl optimalaus lėšų paskirstymo ar spęsti dėl tolesnio programos/priemonės vykdymo ar sustabdymo. Taip pat sąnaudų efektyvumo analizė neleidžia palyginti ribinių sąnaudų su ribine nauda taip, kaip taikant sąnaudų naudos analizę.

Daugiau informacijos apie šių metodo taikymą gali rasti šiuose šaltiniuose:

- Evalsed. *Cost benefit analysis*
http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/evaluation/evalsed/sourcebooks/method_techniques/evaluating_alternatives/cost_benefit/index_en.htm
- Evalsed. *Cost effectiveness analysis*
http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/evaluation/evalsed/sourcebooks/method_techniques/evaluating_alternatives/cost_effectiveness/index_en.htm
- *A Guide for Project Monitoring and Evaluation*
http://www.ifad.org/evaluation/guide/annexd/d.htm#m_7
- *Evaluation Cookbook* <http://www.icbl.hw.ac.uk/ltidi/cookbook/cookbook.pdf>

13 pavyzdys. Sąnaudų naudos analizės naudojimas poveikio vertinimuose

2006 m. JK Prekybos ir pramonės departamentas (angl. *Department of Trade and Industry*) užsakė sąnaudų naudos analizę įvertinti JK verslo Kontaktinių centrų sistemos, atitinkančios ES Paslaugų direktyvą, įdiegimo administracines sąnaudas bei ekonominę naudą. Tyrimo metu buvo siekta nustatyti, ar naująją paslaugą prijungti prie egzistuojančių verslo kūrimą JK skatinančių programų, ar kurti naują programą. Atlikus kelių projektų alternatyvų sąnaudų ir naudos analizę, paaiškėjo, jog valstybei ekonomiškai naudingiau naująją Kontaktinių centrų sistemą prijungti prie egzistuojančių verslo įkūrimo skatinimo paslaugų. Nors sukūrus naują programą, sumažėjusių verslo operacinių ir administracinių sąnaudų nauda būtų kur kas didesnė nei naujos sistemos prijungimas prie esamų paslaugų, tačiau itin aukštos naujos programos įdiegimo bei valdymo sąnaudos smarkiai viršytų šios alternatyvos ekonominę naudą.

Šaltinis: Evalsed: the resource for the evaluation of socio-economic development.

http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/evaluation/evalsed/sourcebooks/method_techniques/evaluating_alternatives/cost_benefit/application_en.htm

Taikymas programų vertinimuose:

- Sąnaudų naudos ir efektyvumo analizės yra sudėtingi metodai, reikalaujantys specifinių jų taikymo žinių.
- Sąnaudų naudos analizė yra išankstinio vertinimo metodas, o sąnaudų efektyvumo analizė – baigiamojo vertinimo metodas.
- Tai tinkami metodai vertinant finansavimo programas, kai teikiami kreditai ir dotacijos tikslinėms grupėms, taip pat paslaugų teikimo bei socialinių išmokų programas. Sąnaudų efektyvumo analizė dažniau taikoma socialinės politikos srityje (pvz., sveikatos apsaugos srityje vertinant šios srities reformų įtaką kokybiško gyvenimo trukmei).

3.4.11 Ekonometrinis modeliavimas ir statistinė analizė

Ekonometrinis modeliavimas siekia iširti priežastinius ryšius tarp įvairių ekonominių kintamųjų kiekybiniu būdu ir pateikti statistiškai pagrįstus įrodymus dėl šių ryšių. Statistiniai metodai naudojami ekonominių duomenų analizei, ekonometrinio modelio parametrų skaičiavimui, hipotezių pagrįstumui išmatavimui. Pagrindinis šio analizės metodo pranašumas yra tas, jog

ekonometriniai modeliai gali įvertinti, ar tam tikros programos įgyvendinimas daro tiesioginę, kitų faktorių neįtakota, įtaką tam tikrai tikslinei grupei.

Ekonometrinio modelio sukonstravimas gali būti naudingas trimis aspektais:

- 1) Supratimui pagerinti – sukurtas modelis padeda geriau suprasti ryšius tarp skirtingų kintamųjų ir patikrinti suformuluotų hipotezių pagrįstumą ir patikimumą.
- 2) Prognozavimui – dauguma makroekonominių modelių remiasi nustatytais priešastiniais ryšiais, kuriais siekiama paaiškinti tam tikrą fenomeną ir suteikti pagrindą prognozuoti ateities tendencijas.
- 3) Alternatyvų nustatymui – remiantis skirtingomis prielaidomis ekonometriniais modeliais sukuriami alternatyvi realybė, kur galima palyginti galimas skirtingas situacijas ar alternatyvas. Toks modeliavimas padeda atsakyti į „kas būtų, jeigu?“ tipo klausimus.

Vis dėlto ekonometriniai modeliai ir statistinė analizė dažnai netaikomi dėl duomenų stokos ar riboto modelio specifikacijos atitikimo tikrovei, dėl ko gautų rezultatų interpretavimas tampa ypač sudėtingu. Sėkmingam šio modelio pritaikymui reikia daug ir geros kokybės duomenų.

Daugiau informacijos apie metodo taikymą galima rasti šiuose šaltiniuose:

- Evalsed. *Econometric models*
http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/evaluation/evalsed/downloads/sb2_econometric_models.doc
- *Econometric modelling in the evaluation of regional sustainable development*
<http://www.iccr-international.org/regionet/docs/ws3-brettell.pdf>
- *A Toolkit for Evaluating Public R&D Investment*
<http://www.atp.nist.gov/eao/gcr03-857/chapt7.htm>

14 pavyzdys. Ekonometrinio modeliavimo naudojimas poveikio vertinimuose.

Europos Sąjungos Įmonių ir pramonės generalinio direktorato užsakymu 2009 m. buvo vykdoma didelio energetinio intensyvumo pramonės šakų kainų elastingumo matavimo bandomoji studija (angl. pilot study). Tyrimo metu buvo siekiama empiriškai išmatuoti santykinai daug energijos suvartojančių bendrovių gebėjimą permesti išaugusius gamybos kaštus ant vartotojų pečių. Tyrimo ekonometrinis modelis, kurį sudarė vidinės paklausos, importo paklausos, eksporto paklausos bei vidinės pasiūlos lygtys, siekė užfiksuoti kainų padidėjimo efektą šių pramonės šakų produkcijos paklausai. Nepaisant įvairių duomenų kokybės spragų, bandomoji studija parodė ryškius kainų elastingumo skirtumus tarp didelio energetinio intensyvumo pramonės šakų. Pavyzdžiui, popieriaus pramonėje išaugusios kainos beveik neatsispindėjo vartojimo paklausoje, tuo tarpu išaugus plieno ir geležies kainoms, pastebėtas ypač aukštas neigiamas poveikis šių gaminių paklausai. Tyrimo išvados turėjo didelės svarbos formuojant ES pramonės šakų kainų elastingumo ateities metodologiją ir leido geriau suprasti šių šakų poreikius formuojant Europos pramonės ateities konkurencingumo politiką. Kita vertus, dėl tyrime naudotų duomenų trūkumo bei prastos jų kokybės būtina atidžiau ištyrinėti minėtąją sritį apimant platesnį įmonių ratą, be to, interpretuojant rezultatus turi būti plačiai remiamasi pramonės ekspertų, ekonomistų, vyriausybės nuomone.

Šaltinis: European Commission, Directorate-General Enterprise & Industry. *Study on European Energy-Intensive Industries – The usefulness of Estimating Sectoral Price Elasticities*. Cambridge, September 2009.
http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sustainable-business/climate-change/energy-intensive-industries/carbon-leakage/files/cl_executive_summary_en.pdf

Taikymas programų vertinimuose:

- Ekonometrinis modeliavimas laikytinas sudėtingu metodu, kurio taikymas reikalauja turėti specifinių žinių, įgūdžių ir resursų. Todėl jis tinkamas tik tiems vidaus vertinimams, kuriuose dalyvauja specialiųjų padalinių, kurių funkcijos susijusios su modeliavimu, atstovai.
- Šis metodas tinka tarpiniams ir baigiamiesiems programų vertinimams atlikti, kuomet norima įvertinti tų programų įtaką tikslinėms grupėms.
- Esant pagrįstam teoriniam modeliui ir tinkamai duomenų bazei, šis metodas gali būti naudojamas vertinant įvairių kategorijų strateginių veiklos planų programas - socialinių išmokų, taip pat finansavimo, paslaugų teikimo, valdymo.

Literatūros sąrašas

European Commission, Directorate-General Enterprise & Industry. *Study on European Energy-Intensive Industries – The usefulness of Estimating Sectoral Price Elasticities*. Cambridge, September 2009. http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sustainable-business/climate-change/energy-intensive-industries/carbon-leakage/files/cl_executive_summary_en.pdf

European Commission. *Evaluating EU Activities: A Practical Guide for the Commission Services*. Brussels, 2004. http://ec.europa.eu/dgs/secretariat_general/evaluation/docs/eval_activities_en.pdf

Evalued: the resource for the evaluation of socio-economic development. http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/evaluation/evalued/sourcebooks/method_techniques/evaluating_alternatives/cost_benefit/application_en.htm

LR Biudžeto sandaros įstatymas (Žin., 1990, Nr. 24-596).

LR Finansų ministerija. *ES struktūrinės paramos vertinimas: metodinės gairės*. Vilnius, 2010. http://www.esparama.lt/es_parama_pletra/failai/fm/failai/Vertinimas_ESSP_Neringos/Vertinimo_metodin_es_gaires_2010.pdf

LR Finansų ministerija. *ES struktūrinės paramos vertinimo viešinio rekomendacijos*. Vilnius, 2009. http://www.esparama.lt/es_parama_pletra/failai/fm/failai/Vertinimas_ESSP_Neringos/Vertinimo_rezultatu_viesinimo_rekomendacijos.pdf

LR Finansų ministerija. *Europos Sąjungos struktūrinės paramos vertinimo galimybių stiprinimo galimybių studija*. Vilnius, 2009 m.

LR Finansų ministerija. *Europos Sąjungos struktūrinės paramos vertinimo ataskaitų stiliaus vadovas*. Vilnius, 2008. http://www.esparama.lt/es_parama_pletra/failai/fm/failai/Vertinimas_ESSP_Neringos/Stiliaus_gidas_v5_GALUTINIS.pdf

LR viešųjų pirkimų įstatymas. 1996 m. rugpjūčio 13 d. Nr. I-1491 (Žin., 1996, Nr. 84-2000). Aktuali redakcija nuo 2010-03-02.

LR Vyriausybės nutarimas „Dėl strateginio planavimo metodikos patvirtinimo“ (Žin., 2002, Nr. 57-2312), Aktuali redakcija nuo 2010 09 01.

Nakrosis V., N. Jarmalavičiūtė, D. Burakienė. *Ką, kaip ir kodėl vertinime? Trumpai apie Europos Sąjungos finansuojamų programų vertinimą*. Lietuvos Respublikos finansų ministerija, 2007.

Schick Allen. *A Contemporary Approach to Public Expenditure Management*. International Bank for Reconstruction and Development, 1998.

Tashakkori Abbas, Charles Teddlie. *Handbook of Mixed Methods in Social & Behavioral Research*. SAGE, 2003, p. 229.

Viešosios politikos ir vadybos institutas. *Europos Sąjungos finansuojamų programų tarpinis/teminis vertinimas 2008 – 2009 m. Galutinė teminio administracinių gebėjimų vertinimo ataskaita*. Vilnius, 2008.

Viešosios politikos ir vadybos institutas. *Pagal 2007-2013 m. Europos Sąjungos struktūrinės paramos panaudojimo strategiją įgyvendinamų veiksmų programų einamasis stebėsenos rodiklių tinkamumo vertinimas*. Galutinė ataskaita. Vilnius, 2010

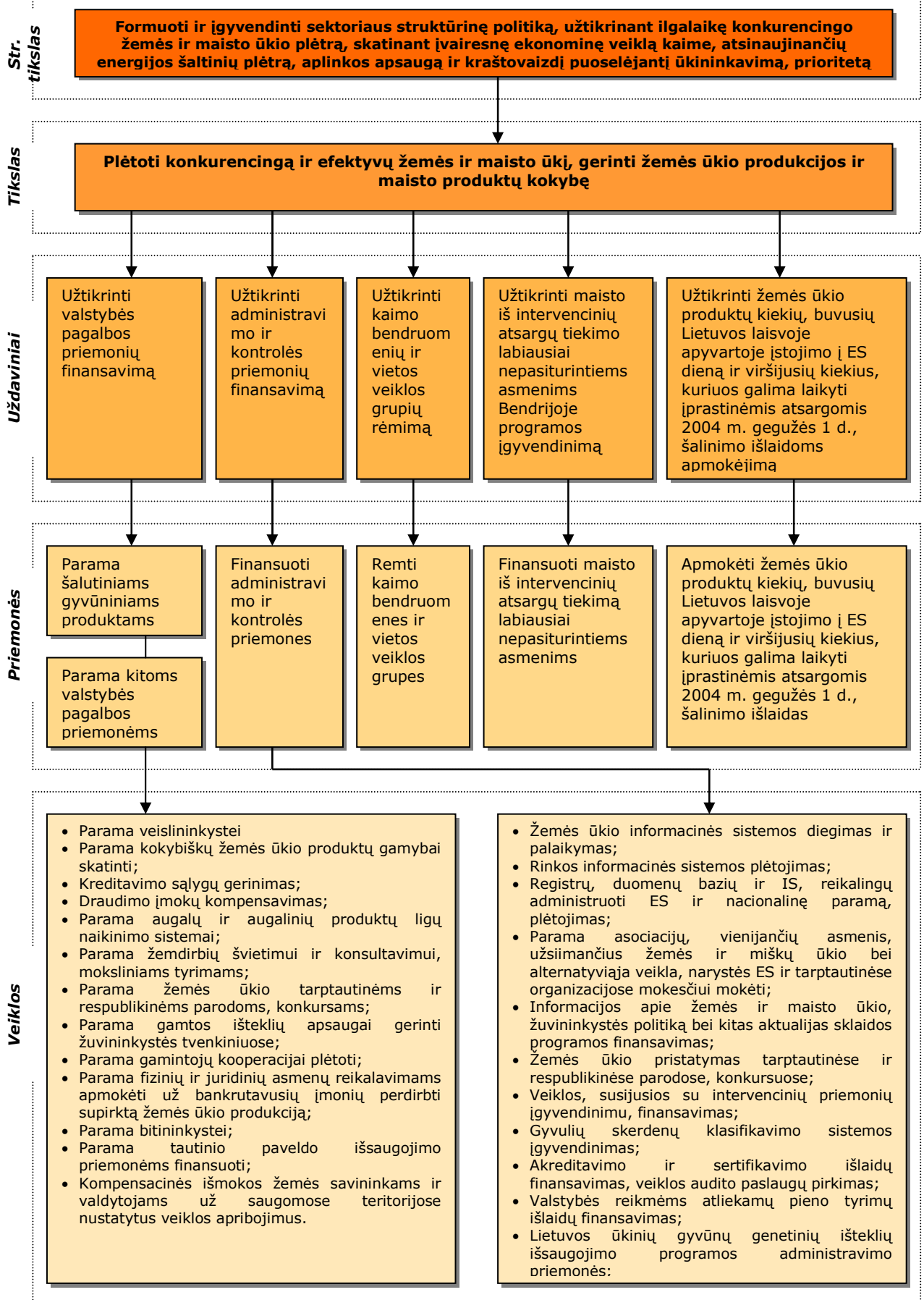
Viešosios politikos ir vadybos institutas. Pagal ESF lėšomis finansuojamo projekto „Valdymo, orientuoto į rezultatus, tobulinimas“ antrąją dalį planuojamo atlikti Inovacijų politikos vertinimo darbo planas. Vilnius, 2010.

World Bank. *Lithuania Social Sectors Public Expenditure Review*. Report No. 48604-LT. June 2009.
http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2009/08/11/000333038_20090811234715/Rendered/PDF/486040ESW0p1161LIC0dislosed08111191.pdf

Žemės ūkio ministerijos Kaimo rėmimo programos 2010 biudžetinių metų aprašymas.
[http://www.zum.lt/documents/strateginis_veiklos_planas_2010-2012/01.29%20programa%20\(KRP\)%202010.doc](http://www.zum.lt/documents/strateginis_veiklos_planas_2010-2012/01.29%20programa%20(KRP)%202010.doc)

PRIEDAI

1 PRIEDAS. KAIMO RĖMIMO PROGRAMOS INTERVENCIJŲ LOGIKA

2 PRIEDAS. VERTINIMO PROJEKTO PASIŪLYMO ŠABLONAS

(pareiškėjo institucija)

PASIŪLYMAS DĖL PROGRAMOS VERTINIMO ATLIKIMO

(data)

(vieta)

Vertinimo pavadinimas	
Vertinimo poreikio pagrindimas	(vertinimo poreikis nustatomas atsižvelgiant į projektų atrankos ir kitus kriterijus)
Vertinimo objektas, vertinamų biudžeto išlaidų apimtis	(vidutinės ar trumpos trukmės programa, programų grupė, programos dalis (-ys))
Vertinimo tikslas/-ai ir uždaviniai	
Vertinimo organizavimo būdas	(centralizuotas, decentralizuotas)
Už vertinimą atsakinga institucija	(ministerija arba Ministro Pirmininko tarnyba)
Vertinimo atlikimo būdas	(vidaus, mišrus)
Vertinimo tipas	(išankstinis, tarpinis, baigiamasis)
Planuojama vertinimo trukmė	
Planuojamas galutinės vertinimo ataskaitos pateikimo terminas	
Planuojamas vertinimo biudžetas	(vertinimui atlikti reikalingų lėšų poreikis ir jo pagrindimas)
Kita aktuali informacija	

Patvirtino:

Ministerijos kancleris arba kitas ministro
įgaliotas asmuo

(pareigos)

(parašas)

(vardas, pavardė)

3 PRIEDAS. PROGRAMŲ METINIO VERTINIMO PLANO ŠABLONAS

_____ METŲ BIUDŽETO PROGRAMŲ VERTINIMO PLANAS

Nr.	Už vertinimą atsakinga institucija ir asmuo	Vertinimo pavadinimas	Vertinimo objektas	Vertinimo tikslas/-ai ir uždaviniai	Vertinimo organizavimo būdas (centralizuotas, decentralizuotas)	Vertinimo atlikimo būdas (vidaus/ mišrus)	Vertinimo tipas (išankstinis, tarpinis, baigiamasis)	Vertinimo ataskaitos pateikimo terminas
1.								
2.								

4 PRIEDAS. VERTINIMO PROJEKTO PLANO ŠABLONAS

PROGRAMOS _____ VERTINIMO PLANAS

(programos pavadinimas)

1.	VERTINIMO KONTEKSTAS																																																																																																																										
<p><i>Pirmojoje vertinimo projekto plano dalyje:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – aprašomas vertinimo poreikio pagrindimas: įvardijamos priežastys, dėl kurių inicijuotas vertinimas, nurodytos pasiūlyme dėl programos vertinimo atlikimo; – paaiškinama, kokiū būdu vertinimas organizuojamas (centralizuotu, decentralizuotu) ir koks jo tipas (išankstinis, tarpinis, baigiamasis), kaip nurodyta metiniame programų vertinimo plane. 																																																																																																																											
2.	VERTINIMO OBJEKTAS, TIKSLAI, UŽDAVINIAI																																																																																																																										
<p><i>Šioje dalyje aprašomas vertinimo projektas:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – vertinimo objektas, vertinimo tikslas(-ai) ir uždaviniai, nurodyti metiniame programų vertinimo plane; 																																																																																																																											
3.	VERTINIMO APIMTIS (vertinimo aspektai ir klausimai, etapai ir veiklų planas, metodika)																																																																																																																										
<p><i>Šioje dalyje aprašoma vertinimo apimtis:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – įvardijama, kokia numatoma vertinimo trukmė, nurodomi vertinimo etapai; – įvardijami vertinimo aspektai ir klausimai pagal numatytus vertinimo uždavinius; – nurodoma, kokie metodai bus taikomi, siekiant atsakyti į vertinimo klausimus. 																																																																																																																											
4.	VERTINIMO ĮGYVENDINIMO PROCESAS																																																																																																																										
<p><i>Šioje dalyje detalizuojama, kaip bus vykdomas vertinimas institucijoje:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – Parengiamas vertinimo veiklų planas; <p>Vertinimo veiklų plano forma (pavyzdys)</p> <table border="1"> <thead> <tr> <th>Nr.</th> <th>Veiklos pavadinimas</th> <th>1 mėn.</th> <th>2 mėn.</th> <th>3 mėn.</th> <th>4 mėn.</th> <th>5 mėn.</th> <th>6 mėn.</th> <th>7 mėn.</th> <th>8 mėn.</th> <th>9 mėn.</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td colspan="11">I ETAPAS</td> </tr> <tr> <td>1.</td> <td>...</td> <td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td> </tr> <tr> <td>2.</td> <td>...</td> <td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td> </tr> <tr> <td>3.</td> <td>...</td> <td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td> </tr> <tr> <td colspan="11">II ETAPAS</td> </tr> <tr> <td>4.</td> <td>...</td> <td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td> </tr> <tr> <td>5.</td> <td>...</td> <td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td> </tr> <tr> <td>6.</td> <td>...</td> <td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td> </tr> </tbody> </table> <p>– Nustatomas planuojamas darbo dienų vertinimo veikloms atlikti skaičius, aprašoma vertinimo projekto darbo grupė ir atsakomybės pasiskirstymas;</p> <p>Darbo dienų pasiskirstymas pagal vertinimo veiklas ir vertinimo projekto darbo grupės narius ir kitus ekspertus (pavyzdys)</p> <table border="1"> <thead> <tr> <th rowspan="2"></th> <th colspan="3">Darbo grupė</th> <th rowspan="2">IŠ VISO darbo dienų pagal veiklas</th> </tr> <tr> <th>Už vertinimą atsakingas asmuo</th> <th>1 ekspertas</th> <th>2 ekspertas</th> <th>3 ekspertas</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> </tbody> </table>											Nr.	Veiklos pavadinimas	1 mėn.	2 mėn.	3 mėn.	4 mėn.	5 mėn.	6 mėn.	7 mėn.	8 mėn.	9 mėn.	I ETAPAS											1.	...										2.	...										3.	...										II ETAPAS											4.	...										5.	...										6.	...											Darbo grupė			IŠ VISO darbo dienų pagal veiklas	Už vertinimą atsakingas asmuo	1 ekspertas	2 ekspertas	3 ekspertas					
Nr.	Veiklos pavadinimas	1 mėn.	2 mėn.	3 mėn.	4 mėn.	5 mėn.	6 mėn.	7 mėn.	8 mėn.	9 mėn.																																																																																																																	
I ETAPAS																																																																																																																											
1.	...																																																																																																																										
2.	...																																																																																																																										
3.	...																																																																																																																										
II ETAPAS																																																																																																																											
4.	...																																																																																																																										
5.	...																																																																																																																										
6.	...																																																																																																																										
	Darbo grupė			IŠ VISO darbo dienų pagal veiklas																																																																																																																							
	Už vertinimą atsakingas asmuo	1 ekspertas	2 ekspertas		3 ekspertas																																																																																																																						

I ETAPO vertinimo veiklų atlikimas						
1.1.	...					
1.2.	...					
1.3.	...					
II ETAPO vertinimo veiklų atlikimas						
1.4.	...					
1.5.	...					
1.6.	...					
Iš viso:						

– Remiantis metiniu programų vertinimo planu, įrašomas vertinimo ataskaitos pateikimo terminas.

Lietuvos inovacijų politikos vertinimas

1. Kontekstas

Pagal ESF lėšomis finansuojamo projekto „Valdymo, orientuoto į rezultatus, tobulinimas (VORT)“ antrąją dalį siekiama tobulinti Vyriausybei atskaitingų institucijų funkcijų analizę ir biudžeto programų/ viešosios politikos vertinimą. Įgyvendinant VORT-2 projektą rengiama biudžeto programų/ viešosios politikos vertinimo metodika, numatyta atlikti bandomuosius biudžeto programų/ viešosios politikos vertinimus. Biudžeto programų/ viešosios politikos vertinimas pasiūlys išankstinio, tarpinio ir galutinio vertinimo organizavimo ir atlikimo tvarką, leis nustatyti programų tinkamumą, rezultatyvumą, efektyvumą, naudingumą, tęstinumą.

Siekiant išbandyti biudžeto programų/ viešosios politikos vertinimo metodiką numatyta atlikti Kaimo rėmimo programos (atsakinga Žemės ūkio ministerija) ir Inovacijų politikos (koordinuoja Ūkio ministerija kartu su Švietimo ir mokslo ministerija) vertinimą. Šiuo atveju numatyta nagrinėti Ūkio ministerijos vykdomą Specialiąją ekonomikos augimo ir konkurencingumo didinimo programą ir Švietimo ir mokslo ministerijos vykdomą Mokslinių tyrimų ir studijų modernizavimo programą.

Inovacijų politikos vertinimas yra aktualus naujų nacionalinės inovacijų politikos strateginių sprendimų kontekste. Inovatyvi ekonomika – LR ūkio ministerijos 2010 metų tikslas. 2010 m. vasario 27 d. LR Vyriausybė patvirtino nacionalinę Inovacijų strategiją 2010–2020 m. laikotarpiui. Taip pat priimtas sprendimas steigti Mokslo, technologijų ir inovacijų agentūrą. Naujoji Strategija pakeičia nuo 2000 metų vykdomą Inovacijų versle programą - Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. birželio 3 d. nutarimu sustabdytas Inovacijų versle 2009–2013 metų programos galiojimas. Inovacijų strategija demonstruoja posūkį link naujos kartos horizontalios inovacijų politikos:

- išplečiama inovacijų sąvoka ir politikos naudos gavėjai: dėmesys skiriamas ne tik pramonės, bet ir paslaugų (ypač – žinioms imlių) sektoriams; siekiama skatinti įvairių tipų (technologines, netechnologines, socialines, viešąsias) inovacijas;
- numatoma skatinti visuomenės kūrybingumą ir inovatyvumą per švietimą ir aukštąjį mokslą, laikantis „žinių trikampio“ (mokslas-studijos-verslas) koncepcijos;
- numatoma skatinti inovacijas, orientuotas į paklausą ir vartotojų poreikius.

Šiuo metu svarstomas Lietuvos inovacijų 2010–2020 m. strategijos įgyvendinimo 2010–2013 m. priemonių plano projektas, kuris 2010 m. birželio 7 d. pristatytas suinteresuotosioms šalims. Numatyta, kad už priemonių plano įgyvendinimą bus atsakingos iš viso 12 ministerijų. Įkurta darbo grupė priemonių plano rengimo klausimams derinti. Taip pat 2010 m. pradėtos taikyti naujos Inovacijų strategijos priemonės, pvz., „Inovaciniai čekiai“, kurios įgyvendinimui 2010 metams iš viso skirta 1,000,000 Lt.

2. Vertinimo tikslai, pagrindiniai klausimai

Inovacijų politikos vertinimo tikslas yra įvertinti įgyvendinamos inovacijų politikos tinkamumą, efektyvumą ir rezultatyvumą 2008-2010 m. laikotarpiu (*tarpinis vertinimas*) bei įvertinti naujų priemonių inovatyvios ekonomikos plėtrai 2011 m. tinkamumą bei tikėtiną efektyvumą/ rezultatyvumą (*išankstinis vertinimas*).

Taip pat šiuo vertinimu siekiama išbandyti biudžeto programų/ viešosios politikos vertinimo metodiką, kurios projektas bus rengiamas vertinimo metu. Šios metodikos išbandymui aktualu tai, kad šis vertinimas bus mišrus, apimantis tarpinio ir išankstinio vertinimo aspektus. Taip pat šis vertinimas yra horizontalaus pobūdžio, kadangi bus vertinama horizontali inovacijų politika, kurios įgyvendinimas susijęs su daugiau negu vienos biudžeto programų priemonėmis bei ES teikiama struktūrine parama.

Vertinime bus preliminarieji nagrinėjami šie klausimai:

- *Tinkamumas*: ar inovacijų politikos tikslai, numatyti Inovacijų strategijoje 2010-2020 m., atitinka Lietuvos poreikius? Koks yra (tęstinis) įgyvendinimų inovacijų priemonių tinkamumas, siūlomų naujų priemonių (pradinis) tinkamumas? Ar tinkamas inovacijų politikos priemonių derinys, kokių priemonių trūksta, atsižvelgiant į Strategijoje įvardintus inovatyvios ekonomikos plėtros tikslus bei poreikius, įvardintus atliktose studijose, ekspertų ir socialinių partnerių interviu?
- *Efektyvumas*: ar efektyviai siekiama inovacijų politikos tikslų, ar tinkamai įgyvendinamos inovacijų skatinimo priemonės? Koks inovacijų skatinimo priemonių finansavimas ir jo panaudojimas (iki 2010 m. liepos mėn.)? Ar efektyvus tarpinstitucinis bendradarbiavimas įgyvendinant inovacijų priemones? Kaip efektyviai koordinuoti horizontalaus pobūdžio inovacijų strategijos įgyvendinimą, kaip organizuoti jos priemonių įgyvendinimą atsakingose institucijose (atsižvelgiant į projektų valdymo galimybes)? Ar efektyviai panaudojami asignavimai (jei pavyks gauti duomenis; priešingu atveju parengti tokio vertinimo trumpas gaires vėlesniam vertinimui)?
- *Rezultatyvumas*: ar aiškūs inovacijų politikos tikslai ir uždaviniai, ar tinkami vertinimo kriterijai (nurodyti atitinkamuose strateginiuose dokumentuose, teisės aktuose) jiems išmatuoti? Kokie yra 2008-2010 m. inovacijų priemonių įgyvendinimo rezultatai (iki 2010 m. liepos mėn.)? Kokie planuojami naujų inovacijų priemonių (numatytų įgyvendinti 2010 m. ir 2011 m.) rezultatai ir jų pasiekimo tikimybė? Kokie vertinimo kriterijai padėtų išmatuoti naujų inovacijų priemonių įgyvendinimą?

3. Vertinimo objektas ir apimtis

Vertinimo objektas yra 2008-2010 m. inovacijų politikos priemonės, kaip numatyta inovacijų politikos strateginiuose dokumentuose bei jų įgyvendinimo priemonių planuose (įskaitant Lietuvos inovacijų 2010–2020 m. strategijos įgyvendinimo 2010–2013 m. priemonių plano projektą) bei 2011 m. inovacijų politikos priemonės.

Vertinimo metu daugiausia dėmesio bus teikiama naujoms priemonėms inovatyvios ekonomikos plėtrai 2011 m. Ūkio ministerijos atsakomybės srityje, taip pat Lietuvos inovacijų 2010–2020 m. strategijos įgyvendinimo 2010–2013 m. priemonių plano projekte numatytoms priemonėms, už kurių įgyvendinimą atsakinga Ūkio ministerija (arba kartu su Švietimo ir mokslo ministerija). Kartu analizuojant priemonių derinį bus atsižvelgiama į mokesčių lengvatas inovacijų skatinimo srityje, bet detali jų taikymo analizė nebus atliekama. Galutinis vertinimo rezultatas bus ne mažiau 40 psl. (be priedų) Vertinimo ataskaita su rezultatais, išvadomis ir rekomendacijomis.

4. Vertinimo analizės pagrindas, metodai, informacija

Analizės pagrindas remsis:

- Intervencijų logika (inovacijų politikos tikslų, uždavinių ir priemonių loginiu modeliu), kurios taikymas bus aprašytas biudžeto programų/ viešosios politikos vertinimo metodikoje;
- Inovacijų politikos modelio analizė. Išskiriami trys pagrindiniai inovacijų politikos ir valdymo modeliai: „linijinio“ (I kartos arba „sektorinio“), interaktyvaus (II kartos) bei „horizontalaus“ (III kartos arba „plataus“) modelio inovacijų politika;
- Inovacijų sistemos „sisteminių trūkumų“ koncepcija, kuri išskiria kelių tipų sisteminius trūkumus: gebėjimų (angl. *capability failures*), pvz., technologinių žinių, vadybinių gebėjimų ar naujų žinių įsisavinimo gebėjimų trūkumai įmonėse; institucinius (angl. *institution failures*); tinklaveikos (angl. *network failures*); aplinkos (angl. *framework failures*), kurie taip pat apima paklausos klausimus bei socialines vertybes; valdymo (angl. *policy failures*); bei rinkos (angl. *market failure*), aktualius kuriant naujas komerciškai rizikingas technologijas;
- Inovacijų politikos priemonių derinio (angl. *policy mix*) koncepcija. t. y. bus vertinamas ne tik atskirų priemonių pasirinkimas, bet ir viso derinio tinkamumas bei tarpusavio dermė sprendžiant kompleksiškas problemas.

Metodai:

- Pirminių šaltinių analizė (strategijos, programos, priemonių planai, teisės aktai, t.t.);
- Antrinių šaltinių analizė (2000-2010 m. atlikti moksliniai tyrimai, studijos, vertinimai ir kt. inovacijų politikos srityje) ir jų išvadų bei rekomendacijų meta-analizė vertinimo klausimų kontekste;
- Esamų stebėsenos duomenų analizė (atitinkamų ŪM ir ŠMM biudžeto programų ir atitinkamų ES struktūrinės paramos veiksmų programų prioritetų ir priemonių įgyvendinimo duomenys);
- Išlaidų efektyvumo analizė; išlaidų naudos analizė;
- Interviu programa: interviu su Ūkio ministerijos tarnautojais, priemonių plano derinimo darbo grupės atstovais, verslo asociacijų ir kitų visuomeninių partnerių atstovais (LPK, ŽEF, kt.);
- Ekspertų panelė ar fokusuota grupinė diskusija pradiniais tyrimo rezultatams verifikuoti 2010 m. rugpjūčio – rugsėjo mėn., organizuota Ūkio ministerijoje.

Informacija ir duomenys:

- *Prieinama:* Inovacijų strategija 2010-2020 m. ir jos įgyvendinimo priemonių planas (projektas); 2010-2012 m. strateginiai veiklos planai ir biudžeto programos; ES struktūrinės paramos 2007-2013 m. veiksmų programos; ministerijų veiklos ataskaitos; ES veiksmų programų metinės įgyvendinimo ataskaitos; bei 2000-2010 m. Lietuvoje atlikti moksliniai tyrimai ir vertinimai inovacijų politikos srityje;
- *Prašoma:* 2011-2013 m. Ūkio ministerijos ir ŠMM strateginių veiklos planų projektai; atitinkamų ŪM ir ŠMM biudžeto programų ir atitinkamų ES struktūrinės paramos veiksmų programų prioritetų, priemonių ir projektų įgyvendinimo duomenys nuo 2008 m. iki 2010 m. liepos mėn.; papildoma informacija apie planuojamų naujų inovacijų priemonių turinį (pvz., siektini rodikliai).

5. Vertinimo tvarkaraštis

Pradžia: 2010 m. liepos 19 d. (patvirtinus Vyriausybės protokolą ir suderinus vertinimo planą).

Pabaiga: 2010 m. rugsėjo - spalio mėn.

Pradinių vertinimo rezultatų pristatymas ekspertų panelėje: 2010 m. rugpjūčio pab. – rugsėjo mėn. pradžioje (pristatymo laikas bus suderintas vėliau).

6 PRIEDAS. GALUTINĖS VERTINIMO ATASKAITOS ŠABLONAS

PROGRAMOS _____ VERTINIMO ATASKAITA

(programos pavadinimas)

Įvadinė dalis

1. Titulinis lapas – tituliniame lape nurodomas visas vertinimo pavadinimas, už vertinimą atsakinga institucija ir asmuo.

2. Turinys – turinyje pateikiami vertinimo ataskaitos struktūrinių dalių pavadinimai ir puslapių numeriai. Paprastai pateikiami 2–4 antraščių lygmenys.

3. Lentelių ir paveikslų sąrašas – ataskaitos pradžioje gali būti pateikiamas visų vertinimo ataskaitos lentelių ir paveikslų sąrašas.

4. Santrumpų sąrašas – didesnės apimties vertinimo ataskaitoje gali būti pateikiamas santrumpų sąrašas pagal abėcėlę, kuriame paaiškinamos visos vertinimo ataskaitoje vartojamos santrumpos.

5. Santrauka – atsižvelgiant į vertinimo apimtį, gali būti pateikiama trumpa vertinimo ataskaitos santrauka lietuvių kalba ir jos vertimas į anglų kalbą. Santrauka rengiama pagal pagrindinės ataskaitos dalies informaciją. Santraukoje apibendrinama įvadinė informacija, vertinimo pagrindas ir metodika, vertinimo rezultatai, išvados ir rekomendacijos.

Pagrindinė dalis

6. Įvadas – vertinimo ataskaitos įvade pateikiama informacija apie vertinimo tikslus ir uždavinius, atlikimo laiką, vertinimo objektą, vertinimo ataskaitos struktūrą. Įvadas turi būti trumpas (apie 2–3 psl.) ir nenumeruojamas.

7. Pirmasis skyrius – pirmame vertinimo ataskaitos skyriuje pateikiamas visas vertinimo tikslų, uždavinių ir klausimų sąrašas, aprašomas vertinimo pagrindas, vertinimo metodika ir vertinimo procesas. Šis ir po jo einantys skyriai numeruojami. Šių skyrių gali sudaryti apie 10 psl.

8. Kiti skyriai – kituose pagrindinės vertinimo ataskaitos dalies skyriuose pateikiama duomenų analizė ir vertinimo rezultatai.

9. Išvados ir rekomendacijos – išvadose apibendrinami vertinimo rezultatai, įvertinama jų reikšmė.

10. Literatūros sąrašas – literatūros sąrašė nurodomi visi antriniai šaltiniai, kurie buvo naudojami atliekant vertinimą.

Baigiamoji dalis

11. Priedai – prieduose gali būti pateikiama papildoma informacija. Tai gali būti techninis metodikos aprašymas, apklausų rezultatai, atvejo studijų medžiaga ir pan. Tai leidžia parengti trumpesnę pagrindinę ataskaitos dalį.

12. Terminų sąrašas – pagal abėcėlę gali būti sudaromas trumpas specifinių terminų žodynas.

13. Paskutinis lapas – paskutiniame lape gali būti pateikiama už vertinimą atsakingos institucijos kontaktinė informacija.